

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA
MUZIKOS FAKULTETAS
DAINAVIMO KATEDRA

Eglė Radavičiūtė
EMPATIŠKO RYŠIO TARP STUDENTO IR JO VOKALO
PEDAGOGO ĮTAKA DAINININKO KARJERAI

**The Impact of Empathic Relationship Between the Vocal Student and the Teacher
for the Singer's Professional Development**

Studijų programa: muzikos atlikimas (dainavimas)

Magistro darbas

Darbo autorė:

Eglė Radavičiūtė

Darbo vadovė:

dr. Saulė Šerytė

Vilnius, 2020

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

SAŽININGUMO DEKLARACIJA DĖL BAIGIAMOJO RAŠTO DARBO

2020 m. 05 mėn. 18 d.

Patvirtinu, kad mano baigiamasis rašto darbas (tema) „Pedagogo ir studento empatiško tarpusavio ryšio itaka dainininko karjerai“ yra parengtas savarankiškai.

1. Šiame darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota, tyrimų duomenys yra autentiški ir nesuklastoti.
2. Tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių ir/ar autorių citatos ir/ar kita medžiaga pažymėta literatūros nuorodose arba įvardinta kitais būdais.
3. Su pasekmėmis, nustačius plagijavimo ar duomenų klastojimo atvejus, esu susipažinęs(-usi) ir jas suprantu.

(Parašas)

Eglė Radavičiūtė

(Vardas, pavardė)

SANTRAUKA

E. Radavičiūtės magistro baigiamasis rašto darbas / darbo vadovė dr. S. Šerytė;
Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikos fakulteto Dainavimo katedra. – Vilnius
„Empatiško ryšio tarp studento ir jo vokalo pedagogo įtaka dainininko karjerai“

Tyrimo tikslas: atskleisti ir įvertinti empatiško ryšio tarp vokalo pedagogo ir jo mokinio reikšmę tolimesniame dainininko, kaip atlikėjo ir menininko, profesiniame gyvenime.

Tyrimo uždaviniai:

1. Suformuluoti, kokią empatiškumo, patirto studijų laikotarpiu, reikšmę dainininko karjeroje įvardija pasitelkti mokslinės literatūros šaltiniai.
2. Pasitelkiant empirinį tyrimą, iširti, kokią empatiško ryšio naudą junta dar tik savo profesinį gyvenimą pradedantys ar jau seniai jį pradėję dainininkai.
3. Įvertinti, kokia sąsaja regima tarp išnagrinėtų literatūros šaltinių ir pasitelkto empirinio tyrimo rezultato.
4. Apibendrinti tyrimą apie empatiško ryšio tarp vokalo pedagogo ir jo studento naudą.

Pirmoji darbo dalis, suskirsčius analizuojamą medžiagą į tris skyrius: „Emocinio intelekto sąvoka ir jo sąsaja su empatija“, „Empatija ir edukologija“ ir „Empatija ir muzika. Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo profesijoje“ – įvardija moksliniuose veikaluose aprašomą empatiško santykio su vokalo pedagogu įtaką dainininko karjerai. Antroji darbo dalis atspindi dešimties apklaustųjų Lietuvos dainininkų požiūrį į tokio santykio su dainavimo pedagogu įtaką jų profesiniam gyvenimui.

Rezultatai: remiantis išanalizuotais moksliniais šaltiniais ir atliktu empiriniu tyrimu, gauta išvada, jog išvystytas empatiškas santykis su vokalo pedagogu turi didelę reikšmę dainininko karjerai. Nustatyta, kad tokia patirtis dainavimo studijų laikotarpiu turi įtakos dainininko profesinei motyvacijai, įsivertinimo kompetencijai, pasitikėjimui savimi, kūrybiškumui ir sugebėjimui palaikyti empatiškus santykius su savo kolegomis. Aptiktos netikėtos skirtingų kartų dainininkų nuomonių tendencijos motyvuotumo, gebėjimo įsivertinti profesines kompetencijas ir savęs vertinimo kaip empatiškos asmenybės klausimais.

SUMMARY

Master's thesis by E. Radavičiūtė / research leader dr. S. Šerytė;

Lithuanian Academy of Music and Theatre, Faculty of Music, Department of Singing. –
Vilnius

The Impact of Empathic Relationship Between the Vocal Student and the Teacher for the Singer's Professional Development

Research goal: reveal and estimate the impact of empathic relationship between the vocal student and his teacher for the singer's professional performance and artistic development in the future.

Research tasks:

1. To review the topic of empathy in scientific literature concerning the professional development of a singer during the study period.
2. To conduct an empirical research to investigate, what kind of impact empathy has on singers in their different stage of development as a professional performer.
3. To compare the conducted study results with those which were found in literature.
4. To generalize the conducted study results.

The first chapter is divided into three sections: „The concept of emotional intelligence and its connection to the empathy“, „Empathy and educology“ and „Empathy and music. The reflection of empathic relationship in singer's professional development“. In this chapter, the topic of empathy is reviewed in the scientific literature. In the second chapter the interviews of ten Lithuanian singers are investigated about how empathic relationships between them and their vocal teachers have impacted their professional development.

Research results: after analysing scientific literature and conducting the study, results have shown that empathic relationship between the vocal student and the teacher has a big impact to a singer's career. The research shows that the experience of emphatic relationships during the singing study period have an influence on a singer's motivation, self-assessment, self-confidence, creativity and competence in establishing the empathic relationships with colleagues. There were some unexpected tendencies found in the sample of singers from different generations, reflecting their opinion about the motivation, self-assessment and empathic competencies.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. EMPATIJOS ĮTAKA DAINININKO PROFESIJOJE.....	5
1.1. Emocinio intelekto sąvoka ir jo sąsaja su empatija.....	5
1.2. Empatija ir edukologija	6
1.3. Empatija ir muzika. Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo profesijoje	8
2. EMPATIŠKO RYŠIO SU VOKALO PEDAGOGU ĮTAKA DAINININKŲ PROFESINIAME GYVENIME	12
2.1. Empirinio tyrimo metodika ir organizavimas	12
2.2. Tyrimo duomenų sisteminimas ir analizė	14
2.2.1. „Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“.....	14
2.2.2. „Empatijos sąvoka ir empatiškas mokytojas“	20
2.2.3. „Dainininko „aš“ ir empatija“	22
2.3. Tyrimo apibendrinimas	27
IŠVADOS.....	30
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	31
PRIEDAI	34

IVADAS

Tyrimo aktualumas: vis labiau susimąstoma apie gerą dainininko emocinę būklę, motyvuotumą, ieškoma kelio į kūrybiškumą ir originalumą, nepamirštama ir techninių galimybių tobulinimo ar savo gebėjimų įvertinimo. Taip pat, svarbiu tampa santykis su kolegomis scenoje ir repeticijų metu. Trumpai tariant, siekiama, jog jaunojo dainininko profesinis kelias būtų kuo sėkmingesnis, tačiau išsamesnių tyrimų ir išvalgų šioje srityje trūksta – ypač lietuvių kalba. Pastebimas per mažas dėmesys tokios temos analizei, nepakankamai akcentuojama jos svarba rengiant vokalo pedagogus Lietuvoje, nepelnytai pamirštama empatiškumo reikšmė vokalinio kelio pradžioje ir jo įtaka visoje dainininko karjeros eigoje. Kiekvienas mokslinis darbas į emocinio intelekto ar konkrečiai – empatiškumo – reikšmės analizės kraitį yra svarbus indėlis, siekiant geros dainininkų emocinės būklės, kūrybinio laisvėjimo, motyvuotumo, pasitikėjimo savimi, tinkamo techninių galimybių įsivertinimo ir perspektyvaus santykio su kolegomis kompetencijos tobulinimo profesiniame gyvenime.

Tyrimo problema: vokalo pedagogo ir jauno dainininko tarpusavio ryšio svarba pastarojo profesinėje karjeroje yra neabejotina. Tam, kad empatiškas ryšys būtų sukuriamas, svarbus pedagogo profesinis pasiruošimas: vokalinio aparato veikimo supratimas, muzikinių aspektų išmanymas, atlikėjo patirtis. Be šių kompetencijų, ne ką mažiau svarbus yra gebėjimas perteikti šias savo turimas žinias dainavimo mokiniui – žmogui, esančiame sudėtingame savo balso ir savęs, kaip atlikėjo, ieškojimų kelyje. Dėl visokeriopai sudėtingos dainininko profesinės specifikos, paminėtina, jog tam, kad būtų išlaikytas abipusis ryšys, padėsiantis jaunajam atlikėjui vystyti savo techninius gebėjimus bei kūrybiškumą, artistiškumą, pasitikėjimą savimi, išlaikyti motyvaciją, ugdyti tinkamą savo gebėjimų įvertinimą, palaikyti reikiamą kūrybinį ryšį su kitais atlikėjais, reikalingas labai didelis dėmesys emocinei atmosferai užsiėmimų metu. Kyla klausimas: ar šiandien pakankamai įvertiname tokio santykio svarbą? Juk „vokalo pamokos turėtų būti kaip tik ta vieta, kurioje savęs paieškos yra drąsinamos ir pagarbiai priimamos“ (Anderson, 2009, p. 2).

Tyrimo objektas: darbas rašomas apie empatiško tarpusavio ryšio tarp studento ir jo vokalo pedagogo įtaką dainininko ateities profesiniam kūrybiškumui, kompetencijai tinkamai vertinti savo gebėjimus, motyvacijai, pasitikėjimui savimi ir sugebėjimui palaikyti empatiškus santykius su savo kolegomis.

Tyrimo tikslas: atskleisti ir įvertinti empatiško ryšio tarp vokalo pedagogo ir jo mokinio reikšmę tolimesniame dainininko, kaip atlikėjo ir menininko, profesiniame gyvenime.

Tyrimo hipotezė: empatiškas ryšys su savo pedagogu, pasireiškęs jaunojo dainininko vokalo studijų laikotarpiu, turi žymią reikšmę jo tolimesniame kūrybiniame atlikėjo kelyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Suformuluoti, kokią empatiškumo, patirto studijų laikotarpiu, reikšmę dainininko karjeroje įvardija pasitelkti mokslinės literatūros šaltiniai.
2. Pasitelkiant empirinį tyrimą, iširti, kokią empatiško ryšio naudą junta dar tik savo profesinį gyvenimą pradedantys ar jau seniai jį pradėję dainininkai.
3. Įvertinti, kokia sąsaja regima tarp išnagrinėtų literatūros šaltinių ir pasitelkto empirinio tyrimo rezultato.
4. Apibendrinti tyrimą apie empatiško ryšio tarp vokalo pedagogo ir jo studento naudą.

Tyrimo metodai:

- Aprašomasis
- Mokslinės literatūros analizė
- Empirinis tyrimo metodas – interviu.

Literatūra ir šaltiniai: darbo turinyje pateikiama mokslinių straipsnių ir darbų, taip pat, kitų šaltinių analizė tiriamuoju aspektu. Į pagalbą pasitelkiamas empirinis tyrimas (interviu). Tokie tyrimo metodai panaudojami atskleisti ryšį tarp teoriškai teigiamos empatiškumo tarpusavio santykiuose naudos bei to atsispindėjimo realybėje. Aiškinamasi, kokią iš tikrųjų įtaką daro pedagogo empatiškumas jaunojo dainininko profesinei ateičiai, tyrimui pasitelkiamas skirtingų kartų dainininkų požiūris į šį reiškinį. Vieni svarbiausių darbo literatūros šaltinių yra dr. Danielio Golemano straipsnis „Working with emotional intelligence“, padėsiantis įvertinti paties empatijos reiškinio prasmę. Taip pat, sąvokų analizei svarbus žurnalo „International Journal of Caring Sciences“ straipsnis „Empathy and emotional intelligence: What is it really about“. Esminga Dr. Susanos Mohini Kane knyga „The 21st Century Singer: Bridging the Gap Between the University and the World“ ir pianistės bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos docentės Melitos Diamandidi straipsniai: „Tarp autoriaus ir atlikėjo“ ir „Psichofiziologinė atlikėjo būseną ir koncerto erdvė“. Jie padės empatiško ryšio svarbą atskleisti per atlikėjo profesinio kelio prizmę. Geriau įsigilinti į atlikėjo profesinei karjerai svarbią temą padės su pedagogika ir pedagogo įtaka atlikėjui susiję darbai: prof. dr. Yehudithos Weinberger (sk. Jeuditos Vainberger) mokslinis darbas pavadinimu „Empathy in virtuous pedagogy“, psichologės bei Lietuvos muzikos ir teatro lektorės Lauros Dubosaitės straipsnis „Pagyrimas kaip pedagoginio poveikio priemonė“. Darbo temai atsleisti ir pagrįsti itin aktualūs Lietuvos muzikos ir teatro akademijos docentės Aušros Stasiūnaitės-Čepulkauskienės tyrimas apie įtaką

vokalistų sceninei būsenai darančius veiksnius, klarnetininkės ir muzikos psichologės Caroline Waddington-Jones (sk. Kerolain Vedington-Džiauns) mokslinis darbas apie sąsają tarp empatijos kolegiškame muzikantų santykiyje ir kokybiško muzikos atlikimo bei mokslininkių Sharon A. Myers (sk. Šeron A. Majers) ir Catherine M. White (sk. Katerin M. Vait) tyrimas apie empatiją muzikos atlikime.

Darbo struktūra: darbą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalba, įvadas, du skyriai (apie tai, kokią įtaką, įvardintą moksliniuose veikaluose, empatiškas ryšys tarp vokalo pedagogo ir jo mokinio daro dainininko profesiniam keliui bei realybėje atsispindinti tendencija vokalinio meno atlikėjų kūrybiniame gyvenime); išvados, literatūros sąrašas ir priedai, kuriuose pateikiami respondentų atsakymai, suskirstyti pagal klausimus.

1. EMPATIJOS ĮTAKA DAINININKO PROFESIJOJE

1.1. Emocinio intelekto sąvoka ir jo sąsaja su empatija

Emocinis intelektas ir šio termino koncepcija plačiai vertinami šių dienų moksliniuose darbuose, sąvoka dažnai minima viešosiose erdvėse. Moksliniuose darbuose svarbia laikoma vaikų ir suaugusiųjų emocinio intelekto lavinimo galimybė, analizuojami supažindinimo su šia žmogaus intelekto rūšimi būdai. Svarbu paminėti, jog, anot psichologo dr. prof. Howardo Gardnerio, žmogaus intelektas neturi vienos formos. Psichologas išskiria jas aštuonias, tarp kurių ir yra emocinis intelektas: 1) lingvistiniai gebėjimai, 2) loginiai-matematiniai gebėjimai, 3) vizualinis-erdvinis suvokimas, 4) fiziniai-kinetiniai gebėjimai (tokie kaip sportas ar šokis), leidžiantys kūnu išreikšti jausmus ir idėjas, 5) muzikiniai gabumai, 6) gebėjimas suvokti ir atpažinti kitų asmenų jausmus, komunikuoti ir kooperuotis, 7) asmeninis gebėjimas pažinti save, savo nuotaikas ir išgyvenimus ir, šiomis žiniomis remiantis, veikti bei 8) gebėjimas atpažinti ir atskirti natūralų pasaulio fenomeną ir subjektyvų jo vertinimą (Gardner, 1999). Būtent trys pastarosios išskirtos intelekto formos: **gebėjimas pažinti kitus ir save bei objektyviai pritaikyti šias kompetencijas socialiniame gyvenime** – geriausiai atspindi žmogaus emocinio intelekto išsivystymo lygmenį. Emocinis intelektas apibūdinamas kaip mokėjimas valdyti savo asmeninius norus ar reikmes ir, prireikus, atidėti jų išpildymą. Taip pat, emocinį intelektą galima traktuoti kaip savo nuotaikų ir jausmų supratimą, save kito individo vietoje įsivaizdavimą, taip suvokiant aplinkinių padėtį, gebėjimą atskirti jausmus nuo mąstymo, taip pat, išlaikyti viltį bei motyvuotumą (Davies, 1998). Psichologas ir žurnalistas dr. Danielis Golemanas teigia, jog supratingumas, socialiniai gebėjimai, motyvacija, jausmų valdymas bei empatija yra emocinio

intelekto pagrindas. Būtent empatija yra įvardijama kaip emocinis sąmoningumas ir net „fundamentalus žmogiškasis gebėjimas“ (Goleman, 1998). Į empatiškumo svarbą atsiremia ir darbo autorė, darbe analizuodama, kokį ryšį galima pastebėti tarp profesinės dainininko sėkmės ir studijų metais patirto ar nepatirto empatiško santykio su vokalo pedagogu.

Pagal etimologinę reikšmę žodis „empatija“ yra kilęs iš antikinės graikų kalbos žodžio ἐμπάθεια („empathēia“), reiškiančio „prisirišimą, entuziazmą, polinkį“ ir sudaryto iš ἐν („en“) – nurodančio vietą ir πάθος („pathos“), reiškiančio aistrą, kentėjimą (Liddell, Scott, 1968). 1903-aisiais terminas buvo panaudotas vokiečių psichologo Theodore'o Lippso, kuris emocinį kito jausmų įvertinimą pavadino vokišku terminu „Einfühlung“ (liet. „į jausmą“; angl. kilmė „ein“ – „into“ + „Fühlung“ – „feeling“) (Lipps, 1903). Vėliau empatija buvo įvardinta kaip kito žmogaus asmeninės patirties suvokimo procesas, dėmesingai laikantis savo subjektyvių patirčių dalinimosi pozicijos (Zinn, 1999). Dažnai empatija metaforiškai apibūdinama kaip gebėjimas „pažvelgti į pasaulį kito akimis“ arba „pasimatuoti kito žmogaus batus“, ką tiesiogiai būtų galima pavadinti siekiu suprasti, įsivaizduoti, ką jaučia ir galvoja kitas žmogus, altruistiniu jo poreikių ir rūpesčių svarbos suvokimu. Empatiškumas yra svarbus, tačiau dažnai neįvertinamas ir mažai plėtojamas gebėjimas. Iš pradžių, vos tik atsiradus šios kompetencijos sąvokai, empatija buvo laikyta tik artimo, gal net intymaus santykio palydove, tačiau psichologinės žmonių gerovės naudai, šiais laikais empatija ir platesnė mokslinė jos svarbos ir įtakos socialiniam ir profesiniam gyvenimui analizė atranda savo nišą.

Deja, reikia pasakyti, kad lietuvių kalba tokių mokslinių veikalų vis dar labai trūksta, o susidomėjimas valstybiniu, akademinu ir net žmogišku lygiu, darbo autorės nuomone, neprilygsta deramai tokios svarbios temos sklaidai ir dėmesiui. Darbų, besiremiančių emocinio intelekto ir, konkrečiai, empatiškumo tema autoriai ir mokslininkai (Fernández-Berrocal, Ruiz 2008; Ioannidou, Konstantikaki 2008; Šukelienė 2010) sutinka, kad empatija gali būti ugdytinasis gebėjimas, kurio apčiuopiamą naudą gali pajusti tiek tokį gebėjimą besilavinantysis, tiek ir jį supanti aplinka – mūsų visuomenė. Tai dar viena priežastis, kodėl įvairūs moksliniai straipsniai ir kiti darbai šia tema yra tokie svarbūs ir reikalingi, o emocinio intelekto ir empatijos sąvokos tokios aktualios ir perspektyvios.

1.2. Empatija ir edukologija

„Empatija – tai būdas būti greta kito žmogaus, atidedant į šalį savo asmeninį požiūrį, su tikslu patekti į jo pasaulį be išankstinio nusistatymo.“ (Rogers, 1975, p. 4) Tokiu požiūriu turėtų būti grįsta pedagogika, kurioje už jos organizavimą atsakingas mokytojas ar dėstytojas pripažįsta

empatiško santykio svarbą. Ugdymo metu empatija gali padėti vystyti gilų ir prasmingą mokymąsi bei kurti pagarbią ir saugią atmosferą, susiduriant su iššūki keliančiomis užduotimis ir tikslais. Empatiškoje aplinkoje auganti asmenybė drąsinama nevaržomai kurti savo individualybę – leisti į sudėtingą savojo „aš“ ieškojimą. Būtina paminėti, jog jaunas žmogus, savo mokymosi periode susidūręs su empatišku rūpesčiu iš jam autoritetingo žmogaus – šiuo atveju – jo pedagogo, tikėtina, įsisavins šias vertybes ir pats, ateityje sėkmingai kurdamas empatija grįstus santykius ir perduodamas šią išmintį kitiems. Empatija yra savybė, kurią galima įgyti ir lavinti: „empatiškas santykis su kitais gali būti išmokstamas iš empatiškų žmonių“ (Rogers, 1975, p. 6).

Šiandieniniame skubos ir susvetimėjimo pasaulyje toks moralinis edukologijos modelis tampa būtinybe, siekiant praplėsti jau kone „norma“ tapusį siauromis temomis ir nedideliu atvirumu grįstą mokinio (studento) ir pedagogo bendravimą. Šių dienų santykis, nepasižymintis empatišku ryšiu, neteikia daug vilties edukologijos tobulėjimui ar sparčiai sudėtingėjančiai ir vis daugiau komponentų savyje talpinančiai dainininko ateities profesinei veiklai. Juk didžioji dalis įvairių sričių profesionalų mūsų laikais turi puikiai išmanyti savo profesiją ir būti konkurencingais savo įgytomis žiniomis ir gebėjimais darbo rinkoje. Labai svarbiais aspektais tampa asmenybės motyvuotumas, kūrybingumas, sąmoningas savo gebėjimų vertinimas, pasitikėjimas savimi bei sugebėjimas kurti reikiamą ryšį su kitais žmonėmis. Būtent šios savybės dažnai priklauso nuo empatiško santykio, išvystyto ugdymo procese. Lietuvių kalboje empatija apibūdinama kaip atjauta, tačiau šio termino nereikėtų painioti su užuojauta – tai svarbus faktorius šio gebėjimo suvokime ir apibrėžime. Empatiškas pedagogas yra motyvuotas suteikti nuoširdžią atjautą ir supratimą savo mokiniui ar studentui, taip padėdamas suvokti vidinį pastarojo pasaulį ir rasti tinkamiausią jo gebėjimų lavinimo kelią. Taigi, empatija mokymosi klasėje ar auditorijoje leidžia visiems balsams būti išreikštiems ir išgirstiems jiems tinkamiausiu būdu ir metodais, atidedant į šalį išankstinį nusistatymą ar sustabarėjusias visuomenines normas. Tolerantiška ir saugi mokymosi aplinka leidžia jaunam žmogui įgyti reikiamus praktinius gebėjimus, teorines žinias, toks empatiškas ryšys tarp pedagogo ir jo mokinio ar studento leidžia ieškoti įvairesnių saviraiškos būdų. Vienas iš svarbių empatiško santykio bruožų yra mokytojo suteiktas tinkamas jaunojo muzikanto pasiekimų grįžtamasis ryšys. Lietuvos muzikos ir teatro lektorė bei psichologė Laura Dubosaitė savo darbe mokslinių straipsnių rinkinyje „Ars et Praxis“ teigia, jog pagal situaciją tinkamai parinktas pagyrimas gali ne tik gerinti muzikavimo rezultatus, kurti draugišką pamokos atmosferą, tačiau net ir didinti jaunojo muzikanto pasitikėjimą savimi, kelti jo motyvaciją bei padėti suvokti savo stipriąsias puses. Juk būtent tai yra dalis pagrindo,

reikalingo eiti muzikanto keliu. Tokį žmogaus, perduodančio savo muzikinę ir atlikėjišką patirtį jaunimui, sugebėjimą galėtume pavadinti empatija.

Šios savybės yra svarbios darbo temos akivaizdoje. Juk tinkamo muzikinio repertuaro, įgytos reikiamos patirties ir empatiško santykio su savo pedagogu pagalba gali būti skatinama jaunojo dainininko motyvuota drąsa ieškoti savo kūno (o tai yra pagrindinis dainininko instrumentas) galimybių ir pasitikėjimo jomis, savęs pažinimas, įsivertinimas ir atskleidimas, puoselėjama kūno ir minčių vienovė, lavinama kūrybiška atlikimo dvasia ir fantazija, kompetencija puoselėti empatiškus santykius su scenos partneriais.

1.3. Empatija ir muzika. Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo profesijoje

Muzikos mokymasis ir iš to sekantis muzikavimas yra daug laiko sąnaudų ir įdėto darbo reikalaujantis sudėtingas procesas. Atlikėjo profesija įpareigoja mokytis visą muzikanto profesinį gyvenimą. Vidinės atlikėjo motyvacijos skatinimas, tinkamas savo gebėjimų vertinimas, nuolatos tobulinami techniniai įgūdžiai, atlikėjo repertuaro plėtimas ir analizė, kūrybingumo bei pasitikėjimo savimi auginimas, sėkmingas kūrybinio santykio su kolegomis kūrimas yra neatsiejama muzikanto karjeros dalis. Tokios veiklos ateitį gali lemti tam tikras muzikinis pasirengimas, įgimtos savybės, nuolatinio savęs tobulinimo pasiryžimas. Taip pat, svarbu, jog dainininko ar bet kurio kito muzikanto profesinis gyvenimas dažniausiai priklausys ne tik nuo paties atlikėjo – didelį indėlį tame turi ir jo pedagogo gebėjimai ir profesionalumas, įgytos pedagoginės, techninės ir psichologinės žinios, nuo kurių smarkiai priklauso jaunojo atlikėjo empatijos patirtis dainavimo mokymosi pradžioje, įtakinga ir vėlesniame profesiniame amžiuje. Pakartojant dr. Danielio Golemano žodžius, jog supratingumas, socialiniai gebėjimai, motyvacija, jausmų valdymas bei empatija yra emocinio intelekto pagrindas, galima daryti prielaidą, jog tokios emocinio intelekto sudėtinės savybės yra taip pat ir vienos svarbiausių muziko – atlikėjo asmenybės bruožų, padedančių tobulėti profesinėje veikloje. Būtent šias savybes galima būtų pavadinti empatijos patirties mokymosi periode išdava ir akcentuoti jos svarbą kiekvieno muzikanto gyvenime.

Muzikanto psichinis gyvenimas nėra paprastas. Kaip jau minėta, atlikėjas neabėjotinai turi išlaikyti vidinę mokymosi ir tobulinimosi **motyvaciją**. Šių procesų ašimi, kaip sakė kompozitorius, muzikos teoretikas ir eseistas Richardas Wagneris, nepriklausomai nuo darbo tikslo, tampa pasitenkinimas pačiu kūrybiniu procesu. Šis paverčia menininko veiklą ne darbu, o įkvėpimu ir pačia motyvacija (Katkus, 2013, p. 447). Toks savo, kaip muzikanto, viso gyvenimo kelio traktavimas gali tapti sėkmingos atlikėjo, o aktualiausiai šio darbo temai –

dainininko karjeros raktu. Vidinė dainininko motyvacija, dažnai nulemta dar savo amato mokymosi laikotarpiu, tampa akstinu siekti aukštos vokalinės technikos ir pasirinkto repertuaro atlikimo kokybės, ieškoti įdomesnių išraiškos priemonių, siekti karjeros aukštumų. „Bet kuri veikla tampa patraukli tada, kai suvokiamas jos reikalingumas ir svarba esamam ir būsimam darbui“ (Diamandidi, 2013, p. 128).

Empatiją būtų galima pavadinti emociniu sąmoningumu. Profesorius ir filosofas Stasys Šalkauskis dar 1938-aisiais metais Kaune išleistame savo veikalė „Bendroji filosofijos terminija“ rašė, jog „sąmoningas žmogus kritiškai vertina ne tik save, bet ir visa, kas darosi aplink jį“. Ši dar tarpukario Lietuvoje užrašyta frazė puikiai apibūdina atlikėjo empatiją nukreiptą į savo paties, kaip asmenybės, pusę. Dainininkas ar bet kuris kitas muzikantas, norintis nuolatos tobulėti, kone privalo išlaikyti sąmoningai kritišką požiūrį į savo veiklą. Kiek įmanoma objektyvesnį žvilgsnį į atlikėjo techninius gebėjimus, pasirenkamą tinkamą repertuarą ir aukšto lygio praktiką scenoje padeda išlaikyti ir žvilgsnis iš šalies – visą savo profesinę karjerą pravartu šalia savęs turėti žmogų, kuris nekelia abejonių nei profesiskai, nei ameniškai. Deja, ne visuomet tai įmanoma realybėje. Greičiausiai, dar mokymosi laikotarpiu išugdyta **kompetencija įvertinti savo vokaličius, muzikinius, artistinius gebėjimus** ir veiklą yra galimybė geriau suprasti savo muzikinę ir kūrybinę dabartį ir ateitį.

Kartais pernelyg kritiškas savęs, kaip atlikėjo ar, konkrečiai, dainininko, vertinimas tampa trukdžiu toliau vystytis kaip muzikantui profesionalui: tai mažina motyvaciją, asmeninę savivertę, galbūt kartais net pasėja minčių permąstyti savo profesinį pasirinkimą. Dėl perteklinio savikritiškumo dainininkas gali tapti neužtikrintas savo būsimo viešo atlikimo sėkme, nerimauti, ar jam pavyks atsiminti muzikinį ir žodinį tekstą, abejoti nešamos žinutės svarba. Kaip Lietuvos muzikos ir teatro akademijos docentė Aušra Stasiūnaitė-Čepulkauskienė savo straipsnyje „Jaunųjų vokalistų sceninę būseną sąlygojančių veiksnių tyrimas: tradicinio požiūrio revizija“ teigia, „vienas svarbiausių atlikėjo savijautos aspektų yra nerimas. Nerimas – emocinė būseną, kylanti dėl gresiančio pavojaus, galimos įtampos ar nelaimės. <...> Sceninis nerimas – tipiškas situacinio nerimo pavyzdys. Jis kyla dėl artėjančio neeilinio įvykio – viešo pasirodymo scenoje. Nerimas būdingas ne vien tik pradedantiesiems dainininkams. Praktikoje dažnai pasitaiko, kad jis ir gerai techniškai pasirengusiems vokalistams kartais sutrukdo scenoje pademonstruoti visas savo galimybes“ (Stasiūnaitė-Čepulkauskienė, 2006, p. 162), todėl tai tik dar labiau sustiprina poreikį analizuoti tokių atlikėjo jausmų priežastis. Kanadiečių mokslininkų atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausti devyni profesionalūs muzikos atlikėjai, buvo išsiaiškinta, jog išugdyta empatija padeda sukurti sąmoningą požiūrį į nesėkmę ir klaidas, taigi: „<...> niūri patirtis, kai pasirodymas praeina prastai, turi potencialą virsti mintimi, jog atlikėjas gali „pakilti“ iš naujo“

(Myers, White, 2012, p. 266). Empatijos tema tampa aktuali dainininko pasitikėjimo savimi akivaizdoje.

Psichofizinis pasirengimas atlikimui scenoje – neatsiejama visapusiško kiekvieno muzikanto profesinio gyvenimo dalis, o ypač – dainininko. Toks atlikėjas viešo pasirodymo metu į sceną išeina tarytum „nuogas“ – jo instrumentas yra jis ir jo balsas, todėl net minimaliai nesuvaldyta psichofizika veikia balso skambėjimo kokybę. Tvirtą psichologinį pasirengimą pasirodymui scenoje ir **pasitikėjimą savimi** lemia įvairūs veiksniai: adekvatus savo galimybių ir pasiekimų vertinimas, gebėjimas valdyti valią, dėmesį, atmintį, optimaliai orientuotis ekstremaliomis sąlygomis (Diamandidi, 2013, p. 125), tačiau, kaip George'as Isaacas Brownas (sk. Džordžas Izaokas Braunas) teigia: „akivaizdu, kad nėra intelektualaus išmokimo, kurio nelydėtų tam tikri jausmai, ir nėra jausmų, kur nedalyvautų protas“ (Brown, 1990: 2). Jausmų ir empatijos patirties įtaką patvirtina docentė Aušra Stasiūnaitė-Čepulkauskienė, tyrusi vokalistų sceninę būseną sąlygojančius veiksnius. Ji apklausė Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentus, kurių atsakymai patvirtino hipotezę apie scenoje jaučiamo nerimo priklausomybę nuo atlikėjo charakterio savybių, požiūrio į savo veiklą. Docentės atliktas tyrimas parodė, jog pasitikintys savimi jaunieji vokalistai jaučia gerokai mažesnę nerimą nei nepasitikintys (Stasiūnaitė-Čepulkauskienė, 2006, p. 169). Autorė esmingai priduria, jog didelė dalis charakterio savybių nėra įgimtos, daugumą jų suformuoja gyvenimas ir veikla, o iš to galima daryti prielaidą, kad ir dainininko ryšio subtilybės su jo pedagogu.

Nuo dainininko asmeninės patirties mokymosi periode didelė dalimi priklauso ir dar vienas profesionalaus atlikėjo vertės rodiklis – **kūrybiškumas**. Šį teiginį galima paremti Richardo Wagnerio mintimi, kad atlikėjas yra tarsi meninės minties laidininkas, kurio meistriškumas lemia kūrinio minties perteikimą. Autorius dar kartą pabrėžia, jog atlikėjo mokėjimas išsaugoti kūrybos meną atspindi atlikėjo vertę. Taip pat, kaip ir prieš tai aptartas kompetencijas, šią atlikėjui itin reikalingą savybę galima būtų pavadinti empatijos patirties padariniu. Teigiamai veikiančio santykio su savo pedagogu drąsinamas jaunas dainininkas nebijo klysti – kūrybinėje repeticijų atmosferoje ar net viešo atlikimo metu. Ši atlikėjo stiprybė įgalina ir išlaisvina taip reikalingą dainininko kūrybiškumą ir iš to sekantį individualumą – juk drąsi kūryba gali atverti kelią į originalumą. Patvirtinant kūrybiškumo ir individualumo dainininko profesinėje karjeroje reikšmę galima pasitelkti pianistės ir Lietuvos muzikos ir teatro docentės Melitos Diamandidi mintį, jog vaizduotė, fantazija ir išraiška turi būti svarbiausi faktoriai visuose meno suvokimo etapuose (Diamandidi, 2006, p. 150). Kaip pasakė Jungtinių Valstijų prezidentas Bilas Klintonas (visą gyvenimą grojęs saksofonu ir net, prieš prasidedant politinei karjerai, norėjęs tapti profesionaliu muzikantu), atlikėjas negali būti geras muzikantas

iki tol, kol jis ima matyti daugiau, nei parašyta natose, iki tol, kol gali sukurti tokį muzikinį garsą, kokio niekas kitas dar nėra sukūręs (Clinton, 2008). Taigi, tai darskart pabrėžia empatiško ryšio su savo dainavimo pedagogu ir tuo paskatinto kūrybiškumo svarbą dainininko profesinėje veikloje.

Galiausiai, reikia paminėti, jog tam, kad dainininko solisto karjera būtų sėkminga, socialiniai gebėjimai ir **kompetencija empatiškai kurti kūrybinį ryšį su kolegomis** scenoje ir repetitijų aplinkoje, be prieš tai išvardintų savybių, yra būtini. Šią tezę pagrindžia Didžiojoje Britanijoje atliktas tyrimas, kuriame pateikiami įdomūs duomenys, liudijantys apie tiesioginį ryšį tarp scenos partnerių tarpusavio empatijos bei aukščiausio pasisekimo viešo pasirodymo metu. Tyrimo, kuris buvo pateiktas tarptautinio simpoziumo apie atlikimo mokslą (angl. „International Symposium on Performance Science“) konferencijos metu, apklausa rodo, jog penkių profesionalių muzikantų grupių (pučiamųjų kvinteto, vokalinio dueto, šiuolaikinio medinių pučiamųjų trio, fortepijono muzikos trio bei styginių kvarteto) atstovai vienbalsiai sutinka, kad empatija tarp muzikantų yra esminė sėkmingo pasirodymo scenoje dalis. Apklaustieji tvirtino, jog bendras požiūris į interpretaciją ir darbą kartu, ypatingas ryšys tarp muzikantų, nusakytas tokiais žodžiais, kaip „tobulas sinchronas“, „intuityvus žinojimas“, „simpatija“, „sugebėjimas perskaityti vienas kito mintis“, pagarbus požiūris į vienas kito sugebėjimus ir spontaniškas interpretacijos lankstumas yra būtini pasiekti optimalų viešo atlikimo rezultatą. (Waddington, 2013). Dar vienas tokį požiūrį argumentuojantis tyrimas buvo atliktas Kanadoje, kurio metu taip pasireiškianti empatija taikliai pavadinta „klausymu trečiaja ausimi“ (angl. „listening with the third ear“). Mokslininkės Sharon A. Myers bei Catherine M. White apklaususios devynis profesionalius muzikantus, atliekančius įvairaus stiliaus muziką (nuo džiaz, folko ir bliuzo iki klasikinės muzikos), nustatė, jog išlavinta empatija ypač reikalinga tarp pianisto-koncertmeisterio ir solisto. Akompanuojantis pianistas turi nuspėti kiekvieną dainininko ar kito muzikanto veiksmą, kitaip sakant „sugebėti perskaityti mintis“, o solistas – „leisti“ tas mintis intuityviai suprasti. Taip pat, šiame moksliniame darbe yra išskiriamas ir dar vienas empatiško ryšio rezultatas – muzikos atlikimo metu vykstantys energijos ir idėjų mainai, kurių dėka auga pačių atlikėjų kūrybiškumas ir kyla meninė bei kokybinė atlikimo vertė. Aptariama kolegiško supratingumo svarba, skatinanti tinkamo garso ieškojimą: „duokime vieni kitiems laiko ir erdvės rasti tai, ko kiekvienas ieškome“ (p. 272), pabrėžiama tokio drąsinančio santykio reikšmė ugdant laisvę prisiimti riziką išbandant naujus kelius į muzikos atlikimą. Apklaustieji tyrimo autorėms padėjo suprasti, kad empatija pasižymintis scenos kolega yra atviras, išklausantis, dosnus savos patirties dalijimesi, lankstus idėjoms, pasižymintis noru repetuoti ir ieškoti bendru sutarimu priimamų muzikinių sprendimų, jaučiantis pagarbą kitų indėliui. Šioje vietoje galima pacituoti

taiklią vienos iš tyrimo dalyvių mintį: „Aš palieku savo ego namie ir darau viską, ką galiu kartu su tais, kurie elgiasi taip pat“ (p. 262). Anot autorių, empatija paremti kolegiški santykiai pasižymi bendrai sutarta ir vieninga pasirodymo vizija (Myers, White, 2012). Apibendrinant galima tarti, jog tikėtina, kad tokio kolegiško bendravimo studentas mokosi patirdamas empatija paremtą santykį su savo vokalo pedagogu, o tai atsispindi tolimesnėje atlikėjo karjeroje.

Aptarta mokslinė literatūra ir kiti šaltiniai leidžia daryti prielaidą, jog empatijos žymė jaunojo dainininko mokymosi periode turi neabejotiną įtaką atlikėjo ateičiai: **kūrybinei motyvacijai, tinkamam savo gebėjimų vertinimui, pasitikėjimui savo jėgomis, kūrybinei laisvei bei empatiško ryšio puoselėjimui su kitais kolegomis muzikantais.**

2. EMPATIŠKO RYŠIO SU VOKALO PEDAGOGU ĮTAKA DAINININKŲ PROFESINIAME GYVENIME

2.1. Empirinio tyrimo metodika ir organizavimas

Pirmojoje dalyje buvo išanalizuota emocinio intelekto sąvoka ir jo sąsaja su empatija, aptartas empatijos ir edukologijos tarpusavio ryšys, įvardinta, kokią empatiško ryšio su vokalo pedagogu, patirto studijų laikotarpiu, reikšmę dainininko karjeroje pateikia pasitelkti mokslinės literatūros šaltiniai.

Siekiant giliau suprasti empatijos įtaką dainininko profesinei motyvacijai, tinkamam savo gebėjimų įvertinimui, pasitikėjimui savimi, kūrybingumui bei kompetencijai palaikyti empatišką santykį su scenos partneriais, buvo atliktas empirinis tyrimas.

Tyrimo tikslas: atskleisti ir įvertinti empatiško ryšio tarp vokalo pedagogo ir jo mokinio reikšmę tolimesniame dainininko, kaip atlikėjo ir menininko, kelyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Iširti, kokią empatiško santykio naudą junta dar tik savo profesinę karjerą pradedantys ar jau seniai dainuojantys atlikėjai.
2. Įvertinti, kokia sąsaja regima tarp išnagrinėtų literatūros šaltinių ir pasitelkto empirinio tyrimo rezultato.
3. Apibendrinti tyrimą apie empatiško ryšio tarp vokalo pedagogo ir jo studento teikiamą naudą ir tokio santykio nebuvimo padarinius.

Tyrimo metodų pasirinkimo pagrindumas: pasirinkta kokybinė empirinio tyrimo strategija, kuri, kryptingai formuluojant klausimus, leidžia atskleisti įvairaus amžiaus dainininkų požiūrį ir pojūčius, kurių neįmanoma išmatuoti statistiniais duomenimis, paprastai naudojamais

kiekybinio tyrimo metodikoje. Tokiu būtu atskleidžiamas asmeniškasis, individualus lygmuo. Tyrimas buvo pasirinktas atlikti anonimiškai, tam, kad nebūtų pažeista žmogiškoji etika išsakant atvirą kritiką ar požiūrį, kurie būtini pasirinkto tyrimo tikslams ir uždaviniams atskleisti. Tyrimo metu taikomas interpretacinis fenomenologinės analizės metodas, padedantis subtiliai atskleisti dainininkų patirtį ir požiūrį bei leidžiantis skirti didesnę dėmesį individualiam kontekstui (Kajokienė, 2010).

Imties charakteristika: siekiant išgirsti kuo įvairesnę dainininkų nuomonę apie empatijos patirties įtaką jų profesiniam gyvenimui, respondentais buvo pasirinkti įvairaus amžiaus Lietuvos atlikėjai: trys vyresniosios kartos dainininkai (jau seniai pradėję atlikti profesinį kelią ir jame įsitvirtinę, tapę pedagogais), tyrimo duomenų pristatyme įvardijami kaip respondavę dainininkai „A“, du viduriniojo amžiaus kartos (sėkmingai kuriantys karjerą), įvardijami kaip dainininkai „B“ bei penki jaunesniojo amžiaus kartos dainininkai (dar studijuojantys ar tik pradėdantys profesionaliai dainuoti) – dainininkai „C“.

Tyrimo priemonės, duomenų sisteminimas bei analizė: pasirinktas pusiau struktūrizuotas interviu (neturintis griežtos struktūros, tačiau visiems respondentams sudarytas iš tų pačių klausimų). Tyrėjas, siekdamas tyrimo tikslo, tiriamiesiems užduoda iš anksto numatytus klausimus, padėsiančius pasiekti tyrimo tikslą. Klausimai tyrėjui padeda užtikrinti, kad tiriamieji kalbės tyrėjui reikšmingomis temomis tikslui atskleisti. Atvirieji klausimai suteikia galimybę asmenybėms laisvai dėstyti mintis, idėjas iliustruoti gyvenimiškais pavyzdžiais. Tyrimo uždaviniams ir tikslui įgyvendinti buvo pasitelkti dešimt klausimų, kurie nurodyti priede. Apklausa buvo vykdyta respondentams elektroniniu paštu nusiuntus klausimus. Tyrimo duomenys rinkti nuo 2020-ųjų metų kovo 23-ios dienos iki tų pačių metų balandžio 2-os dienos imtinai. Visi respondentų atsakymai taip pat pateikti darbo priede (kalba netaisyta).

Diagnostiniai blokai ir jų turinys

Sisteminant empirinio tyrimo respondentų atsakymus, buvo pasirinkta diagnostinių blokų, vienijančių klausimus temomis, rūšiavimo sistema. Tekste išskirti prasminiai vienetai, kurie apima bendras reikšmes, taigi, dešimt klausimų buvo suskirstyti į tris diagnostinius blokus:

1. „Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“;
2. „Empatijos sąvoka ir empatiškas mokytojas“;
3. „Dainininko „aš“ ir empatija“.

Klausimus rūšiuojantys diagnostiniai blokai sudaryti pagal temas, padėsiančias įgyvendinti tyrimo uždavinius. Tai tampa pagalba analizuojant empatijos įtakos dainininko karjerai, empatijos ir empatiško mokytojo sąvokų bei empatiško santykio su pedagogu reikšmės dainininko asmenybei klausimus.

2.2. Tyrimo duomenų sisteminimas ir analizė

2.2.1. „Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“

Pirmasis diagnostinis blokas pavadintas „Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“. Jam priskirti pirmi penki klausimai, analizuojantys empatiško santykio su vokalo pedagogu įtaką dainininko **motyvacijai, gebėjimui įvertinti save kaip atlikėją, pasitikėjimui savimi, kūrybiškumui, gebėjimui palaikyti empatiškus santykius su kolegomis.**

1. *Ar jaučiatės motyvuota (-as) profesinei veiklai ir kūrybai? Kas Jums suteikia motyvaciją? Pakomentuokite, kokią reikšmę Jūsų motyvacijai turi buvęs ar esamas ryšys su dainavimo pedagogu.*

Dešimties respondentų atsakymai padėjo atsakyti į **motyvacijos** kilmės klausimą. Didžioji dauguma atsakiusių sutinka, jog šiuo metu jaučiasi motyvuoti profesinei veiklai, tik išskiria tam tikras skirtingas išlygas.

Pavyzdžiui, dainininkas „A1“ pripažįsta, jog „priklausant vyresniajai amžiaus grupei, motyvacijų profesinėje srityje tenka ieškoti dažniau“. Jam paskata tampa pojūtis jog, tam tikrose rolėse teatre yra reikalingas jo individualumas, galimybė bendradarbiauti su „ryškiomis, kūrybingomis, gebančiomis kultūringai bendrauti, gerbiančias kitą žmogų“ asmenybėmis. Tai pačiai amžiaus grupei priklausantis dainininkas „A2“ tvirtina, kad motyvaciją jam suteikia noras realizuoti save, pažinti ir atlikti norimus kūrinius, roles. Taigi, kaip ir pirmajam respondentui, dainininkui „A2“ motyvaciją suteikia siekis pilnai savirealizuoti. Vis dėlto, „A2“ užtikrintai išsako, jog dainavimo pedagogas turėjo daug įtakos jo kūrybinei motyvacijai: „vieni jų motyvavo, kiti gi varžė mano asmenybę“. Trečiasis „A“ grupės respondentas sutinka su antrojo tvirtinimu, kad motyvacijos kėlimui didelę reikšmę turėjo vokalo pedagogas, pridurdamas, jog vieni, palaikydami jaunąjį dainininką, kėlė entuziazmą, o kiti, priešingai, traumavo. Viduriniojo amžiaus kartos respondentas „B1“, patvirtindamas gero ryšio su pedagogu svarbos idėją, dainavimo pedagogą net pavadina „kūrybiniu tėvu ar mama“, džiaugiasi savo pedagogo palaikymu bei suteikiama motyvacija net ir pasibaigus studijoms. Dainininkas „B2“, galima sakyti, pritaria prieš tai išsakytai nuomonei apie santykio su vokalo pedagogu svarbą. Respondentas, pabrėždamas, jog reikšminga turėti tinkamą pavyzdį, esmingai priduria, kad leidimas tobulintis pas kitus pedagogus yra tokio ryšio bruožas. Įdomu, jog visi penkti jaunosios kartos „C“ respondentai, kitaip, nei vyresni, be jokių išlygų tvirtai teigia, jog yra motyvuoti

atlikėjiškai veiklai. Dainininkai „C1”, „C2” ir „C5” be ryšio su vokalo pedagogu, išskiria dar ir tokius motyvacijos šaltinius: „artimųjų palaikymas, pačios savęs vertinimas, užsispyrimas, svajonės ir tikslai“ („C1“); „kūrybos procesas, noras išmokti ir atlikti kuo daugiau ir kuo įvairesnės muzikos, pažinti ir gebėti atspindėti kompozitorių, muzikinius užmanymus“ („C2“); jausmas, kad kažkas pavyksta vis geriau („C5“). Vis dėlto, visi „C“ kartos respondentai sutinka, kad ryšys su dainavimo pedagogu turėjo didelę įtaką jų profesinei motyvacijai.

Apibendrinant galima pagrįstai teigti, jog didžioji dauguma respondentų sutinka, kad geras santykis su vokalo pedagogu motyvuoja tolimesnei profesinei dainininkų veiklai. Derėtų paminėti, kad visi jaunesniosios „C“ kartos atstovai, skirtingai nuo „A“ ir „B“ tvirtai konstatuoja esantys motyvuoti tokiai veiklai ir tobulėjimui, o vyresniosios kartos respondentas „A1“ pripažįsta, kad priklausant vyresniajai kartai motyvuoti save sunkiau.

2. Ar jaučiatės mokanti (-is) tinkamai įvertinti savo profesinius gebėjimus (vokalinę techniką, artistiškumą ir kt.)? Kas šiems įgūdžiams turėjo ar turi įtakos? Ar prie to prisidėjo ir santykis su Jūsų vokalo pedagogu?

Analizuojant dešimties respondentų atsakymus **savo gebėjimų įvertinimo** tema, pastebėta, jog dauguma atsakiusių yra mažiau užtikrinti teisingu kompetencijų įsivertinimu nei prieš tai aptarta profesine motyvacija. Vis dėlto, didžioji dalis sutinka dėl abipusio ryšio su dainavimo pedagogu tam įtakos.

Gautuose atsakymuose aiškėja, kad atlikėjų kompetencijos įsivertinimui įtakos turėti galėjo daug gyvenimiškų aspektų, tačiau net šeši („A2”, „A3”, „C1“, „C2“, „C4“, „C5“) iš dešimties respondentų sutinka, kad didelę įtaką padarė jų dainavimo pedagogas – reikia paminėti, jog tarp jų nėra vidurinėsios kartos „B“ atstovų. Dainininkas „A3” net priduria, kad santykis su pedagogu ne tik turi įtakos teisingame įsivertinime, tačiau ir profesiniame augime: „geras tarpusavio supratimas, kaip teigia psichologai, leidžia geriau priimti informaciją”. Septintasis („A1“) tokios reikšmės suteikia ir kitus dalykus jam dėščiusiems pedagogams (be specialybės dėstytojo, nepamiršta įvardinti „<...> kamerinio dainavimo, <...> operos studijos pedagogų”). Be dainavimo mokytojų, išskiriami tokie įtakos įsivertinimui turėję šaltiniai: dirigentai, režisieriai, kolegos, su kuriais tenka dirbti, siekis tobulėti – „nebūti vidutinybe“ („A1”); „aukšti vokaliniai reikalavimai sau” („A2”); kitų pasiekimai ir nuopelnai („B1”); audio ir vaizdo įrašai („B2“, „C2“, „C3”); „darbas priešais veidrodį“ („C3”). Svarbu paminėti, jog keliuose „A“ ir „C“ kartų atsakymuose randamas įdomus paaiškinimas, koks turėtų būti vokalo pedagogas, kad atlikėjas galėtų tinkamai save profesiskai įsivertinti. Dainininkas „A3”, be santykio kokybės, kaip svarbų

aspektą, įvardina pedagogo profesinę kvalifikaciją, respondentai „C2“ ir „C5“ sutaria, kad svarbiausiu dalyku tampa harmoningas tarpusavio pedagogo ir dainininko santykis: „svarbu, kad dėstytojas nei pervertintų, nei nuvertintų“; „kai pabrėžiama tik tai, ko nemoki, imi nematyti to ką sugebi, ir atvirkščiai, kai esi vien giriama, gali nebepastebėti savo klaidų“, o „C4“ kaip svarbiausią dalyką išskiria pasitikėjimą savo vokalo pedagogu.

Taigi, išskyrus svarbiausius šio klausimo aspektus, galima pasakyti, kad, vis dėlto, be dar kelių išskirtų įtakos šaltinių, santykis su vokalo pedagogu turi didelę reikšmę dainininkams vertinant savo profesinius gebėjimus. Apklausti vidurinėsios kartos „B“ atstovai nuo tokio konstatavimo susilaiko: „visą gyvenimą nebus įmanoma turėti pedagogą šalia“ („B2“).

3. Ar pakankamai pasitikite savimi scenoje ir kitoje su atlikėjo profesija susijusioje veikloje? Kokią įtaką tam turėjo (turi) vokalo pedagogas?

Trečiasis klausimas padėjo geriau išsiaiškinti, kiek apklaustieji dainininkai **pasitiki savimi** ir kiek prie to yra prisidėjęs santykis su vokalo pedagogu. Tai, pasirodo, kiek sudėtinga, tačiau ne mažiau svarbi atlikėjų savianalizės tema. Visi respondentai pripažįsta santykio tarp dainininko ir jo dainavimo mokytojo įtaką šiai kompetencijai.

Analizuojant atsakymus nesunku pastebėti nuomonių išsiskyrimą. Vieni atsakiusieji teigia, kad jaučiasi pakankamai pasitikintys savimi arba savo pasitikėjimą vertinantys normaliai („A1“, „B2“, „C1“, „C2“, „C3“), kiti sutinka, jog pasitikėjimo savimi galėtų būti daugiau arba jis svyruoja („A2“, „A3“, „B1“, „C4“, „C5“). Dešimties respondentų atsakymuose regimas ir panašumas – visi atsakiusieji patvirtina pasitikėjimo savimi priklausomybę nuo įvairių juos veikiančių išorinių aplinkybių (ne tik įgimtų charakterio savybių), o ypač ryšio su vokalo pedagogu. Tai patvirtindamas respondentas „A2“ esmingai priduria, jog savimi visada prigimtinai pasitikėjo, tačiau pernelyg kritiškai dainavimo kelyje sutikti pedagogai išugdė baimes ir net fobijas. Pastarojo dainininko nuomonę apie reikiamo santykio su vokalo pedagogu įtaką savaip pagrindžia visi be išimties respondentų atsakymai: pedagogo tinkamų techninių kompetencijų įdiegimas turi įtakos kūrinių atskleidimui, o tai reikalinga savim pasitikinčiam atlikimui („A1“); pozityvi vokalo pedagogo nuomonė suteikia drąsos pasilikti scenoje, o, priešingai, negatyvios patirtys traumuoja ir atmintyje išlieka ilgam („A3“); ryšys su dainavimo mokytoju galintis auginti dainininko pasitikėjimą ir tikėjimą ne tik savimi, bet ir savo profesija („B2“); dėstytojas laikomas turintis galią studentui įdiegti pasitikėjimą savo jėgomis ir bandyti tai stiprinti – taigi, dar ir motyvuoti („C1“); kryptingas dainavimo dėstytojo prisidėjimas prie techninio ir interpretacinio „bagažo“ kaupimo padeda tvirčiau jaustis scenoje („C2“); be tinkamo

vokalo pedagogo supratimo apie jaunajam dainininkui reikiamos sceninės patirties svarbą darbas vyksta lėtai („C3“); įgūdžiai, kurie atlikėją daro laisvesnį, tiesiogiai priklauso nuo dainavimo mokytojo, kuris dainininkui padeda dar ir išsiugdyti vidinį savęs vertinimo matą, nepriklausantį nuo išorinės kritikos („C4“); po traumuojančios ir savimi pasitikėjimą griaunančios netinkamo santykio su vokalo pedagogu patirties, pasitikėjimą savimi padeda atkurti pozityvus ryšys su kitu vokalo pedagogu, kuris remiasi ne tik empatiška kritika, tačiau ir prasmingais pagyrimais („C5“). Visas šias mintis apibendrina dainininko „B1“ išsakytas palyginimas: „ten (scenoje – aut. past.) tu esi visiškai nuogas, o vokalo pedagogas tarsi rūbų dizaineris aprenkia tave pasitikėjimo bei žinių rūbais“.

Taigi, be įvairių kitų išorinių aspektų, turinčių įtakos trečiajame klausime aptartam dainininko pasitikėjimui savimi, tokių kaip: techninių, interpretacinių įgūdžių („A1“, „C2“, „C4“), scenos partnerių, repertuaro pasirinkimo, programos paruošimo lygio („A3“, „C3“), sceninės patirties („B2“, „C3“), asmeninių psichologinių momentų („C1“), meilės publikai („C2“), tinkamo savęs vertinimo, aptarto antrame klausime („C4“), itin didelę reikšmę turi dainininką ir jo vokalo pedagogą siejantis ryšys. Jis arba ugdo ir drąsina, arba, priešingai, trukdo vystytis įvairių kartų atlikėjų laisvei.

4. Ar jaučiatės kūrybiška (-as)? Kaip Jūsų kūrybingumas pasireiškia scenoje ir ruošiantis jai? Ar studijų laikotarpiu jutote pakankamą padrąšinimą būti originaliam? Ar buvote giriamas už originalumą, pavyzdžiui, kitokią atliekamų kūrinių interpretaciją, ypatingo tembro atskleidimą?

Ketvirtasis klausimas padėjo geriau suprasti apklaustųjų dainininkų požiūrį į profesinį atlikėjo **kūrybiškumą**. Nors atsakymai išsiskyrė, tendencijas galima pastebėti: dauguma dainininkų sutinka, kad jaučiasi ar, bent jau, dainavimo mokymosi pradžioje, jautėsi kūrybiški, pritaria nuomonei, jog tam turi įtakos pedagogų požiūris ir santykiai su jais.

Savo kūrybingumą atsakiusieji apibūdina kaip: ieškojimą, atradimą („A1“), įdomių, originalių kūrinių programų atlikimą („A2“), sugebėjimą išreikšti kūrinio personažo dvasinę būseną („A3“), prigimtinių originalumą („B1“), originalius meninius sprendimus, interpretacijas („C1“, „C4“), sugebėjimą muzikos pagalba išreikšti savo vidinį pasaulį („C2“), spalvų paiešką atliekamiems kūriniams, siekiant atlikti juos taip, kaip niekas iki šiol nėra atlikęs („C3“), atlikėjus vienus nuo kitų atskiriantį bruožą („C5“). Šias mintis apibendrinančiu atsakymu galėtume pavadinti respondento „B2“ kūrybingumo apibūdinimą. Šį dainininko bruožą jis pavadina taip: „jis (kūrybingumas – aut. past.) gali būti įvairiausio pobūdžio ir atsiskleisti netikėčiausiose situacijose“. Taigi, anot gautų atsakymų, kūrybingumu galėtume laikyti bet kokią išraišką, padiktuotą laisvos prigimties. Deja, paklausti, ar buvo pakankamai skatinti

puoselėti savo prigimtinių originalumą dainavimo pamokose, kai kurie respondentai tai paneigė („B2“, „C4“, „C5“), teigdami, jog „muzikos akademija tikrai nėra vieta atsiskleisti originalumui ir kūrybiškumui, <...> pedagogai įsprendžia studentus į atitinkamus rėmus, kas sumažina atlikėjo kūrybiškumą.“; „tiesiogiai paskatos originalumui nesulaukiau. Dažniau susidurdavau su „kanonais“, nusistovėjusiomis taisyklėmis.“; „akademijoje labiau vertinamas ne originalumas, o toks atlikimas, kuris įtikytų, būtų įprastas klausantiems dėstytojams“. Dar kiti pridūrė, jog buvo skatinti, tačiau ne vokalo pedagogo – daugiau tai pajuto operos studijoje, kamerinio dainavimo užsiėmimuose („A1“) ar publikos atsiliepimuose („C3“). Kai kurie respondentai sutinka, kad vokalo pamokos buvo vieta lavinti daugiau techninius balso įgūdžius, padėsiančius išraiškos laisvei, nei drąsinanti vieta kūrybiškumui: „labiau buvo koncentruojamasi į vokalinę techniką, garso lygumą“ (A1); „daugiau dėmesio ir pastabų tekdavo dainavimo technikai“ („A3“); „dėstytojai giria iš akademinės pusės“ („C3“). Vis dėlto, keli atsakiusieji sutinka su tokia metodika: „studijų metais pirmiausia turime išmokti pagrindų, kurių vedini vėliau galime išreikšti savo prigimtinių originalumą.“ („B1“); „<...> kad turėčiau pamatą ant ko galėčiau statyti idėjas“ („C1“).

Taigi, apibendrinant atsakymus į ketvirtąjį klausimą, galima teigti, jog kūrybiškumas įvardintas kaip itin svarbus, gal net esminis atlikėjo bruožas („Neturint kūrybinės laisvės ir šabloniškai atliekant kūrinį dingsta visa meno esmė“ („C2“). Visų kartų respondentai jaučiasi pakankamai ar bent dalinai kūrybingi, tačiau sutinka, kad tam turi įtakos įvairūs išoriniai veiksniai. Tarp jų ir dainavimo studijų laikotarpio patyrimai, kuriuose svarbiu aspektu tampa ne tik vokalo pamokos, tačiau ir studijų patirtys kitose disciplinose. Studijų laikotarpio išgyvenimai, anot kai kurių respondentų, kūrybiškumą veikia nebūtinai teigiamai. Dalis atsakiusiųjų, nors ir sutinka su diegiamos vokalinės technikos prioritetu dainavimo užsiėmimuose, teigia, kad jų pedagogai ne visada pakankamai paskatina dar ir kūrybiškai žvelgti į savo profesiją.

5. Kiek Jums svarbus harmoningas santykis su scenos partneriais ir kitais Jūsų, kaip dainininko (-ės), kolegomis ir koks jis turėtų būti, siekiant optimaliausio kūrybinio, muzikinio rezultato? Kokia dalimi, Jūsų nuomone, šio santykio pavyzdys galėjo būti paimtas iš Jūsų dainavimo pedagogo?

Dešimties respondentų atsakymuose į paskutinįjį pirmojo diagnostinio bloko klausimą buvo išsakyta nuomonė apie dar vieną svarbią dainininko, kaip atlikėjo, savybę – **sugebėjimą palaikyti empatiškus santykius su kolegomis**. Visi dešimt apklaustųjų dainininkų mano, jog tai viena esminių atlikėjo savybių, padedančių kurti profesionalią karjerą, kuriai įtaką gali daryti

asmeninės savybės, santykis su savimi pačiu bei, didele dalimi, dainavimo pedagogo įdiegtos kompetencijos.

Gilinantys į pateiktus atsakymus matyti, kad visi be išimties respondentai sutinka su tokio santykio svarba. Trys iš jų atsako, kad harmoningas santykis su partneriais ir kolegomis yra labai svarbus ir tai pagrindžia: „tiek muzikinėje plotmėje, tiek sceninėje partnerių ansambliškas neišvengiamas, <...> jeigu partneris užsiima bereikalingu dominavimu ir savęs demonstravimu <...> – visas spektaklis išgyvena nesėkmę, <...> partnerių pagarba vienas kitam tiek užkulisiuose, tiek (ypač!) scenoje labai persiduoda ir juntama žiūrovui“ („A1“); „pozityvi aplinka padeda siekti geriausio įmanomo rezultato“ („A3“); „kuriamas bendras kūrinys, darbas, <...> turėtų vyrauti savitarpio pagalba ir „vienas už visus, visi už vieną“ principas“ („C4“). Kiti respondentai taip pat pakomentuoja, kodėl dainininkui derėtų sugebėti palaikyti tokį santykį: „esant geram, kūrybiškam, kolegiškam santykiui su partneriais ir kolegomis, galima pasiekti geriausio meninio rezultato“ („A2“); „gera atmosfera padeda gyventi tiek scenoje, tiek gyvenime“ („B1“); „įsivaizduokim meilės duetą su partneriu, su kuriuo itin sunkus pasiruošimo procesas ar bendradarbiavimas scenoje, <...> duetas iš karto bus mechaniškas ir dirbtinis, nes jausmo nebus, <...> tik esant gerai atmosferai, įsiklausymui ir vienas kito lydėjimui muzikoje, gali gimti gražus ir harmoningas viso kūrinio atlikimas“ („B2“); „paisyti kito nuomonę, tartis dėl bendro tikslo ir draugiškai bei pagarbiai diskutuoti yra būtina“ („C1“); jame (pagarbiame santykiyje – aut. past.) jautiesi saugiai, ir visą savo dėmesį skiri kolektyvinei kūrybai, <...> sumažėja baimė klysti ir ieškoti. („C2“); „svarbiausia yra pagalba ir tolerancija vienas kitam, nedera kritikuoti vienas kito technikos“ („C3“); „svarbu, kad santykis ir požiūris vienas į kitą būtų šiltas, t. y. kad vieni kitiems padėtume, bendradarbiautume, ieškotume bendro įsivaizdavimo kokio rezultato norime“ („C5“). Nors esti nuomonė, kad bendravimo su partneriais stilius priklauso nuo asmeninių savybių ir santykio su savimi („B2“; „C2“; „C5“), didžioji dauguma atsakiusių sutinka, kad tokia kompetencija priklauso nuo santykio su vokalo pedagogu: „manau, kad pedagogo elgesys ir darbo metodai gali būti įvairiais laipsniais perimami“ („A3“); „akademijoje buvo formuojamas keistas konkurencijos pradas, tačiau mano pedagogas visuomet sakydavo, jog turi eiti savo keliu iškėlus galvą ir neklausydama kitų pikty kalbų“ („B1“); „suvokimą apie darbą su kolegomis ir scenos partneriais išties paėmiau ir išmokau iš savo dėstytojos <...> pagrindinė taisyklė visuomet tokia: savo scenos partnerį visada turi gerbti“ („C1“); „harmoningas santykis <...> yra didelė dalis sėkmingo bendradarbiavimo, <...> dėstytoja akcentuoja šiuos dalykus“ („C2“); „dainavimo pedagogas galėjo būti pavyzdys, matant kaip bendrauja su kolegomis“ („C5“). Šias mintis galėtų apibendrinti respondento „C4“

išsakyta nuomonė: „dainavimo pedagogas yra pirmas ir artimiausias pavyzdys kaip reikėtų dirbti scenoje“.

Išanalizavus gautus atsakymus, galima pasakyti, jog kompetencija palaikyti tinkamus santykius su kolegomis dainininkui yra labai svarbi. Visų apklaustųjų kartų atstovai sutinka, kad didele dalimi ji priklauso nuo ryšio su dainavimo pedagogu suteikto pavyzdžio. Kai kurie respondentai teigia, jog būtent jis gali būti perimamas praktikoje. Reikia paminėti, kad atsakymuose paminima ir Muzikos akademijoje jaučiama konkurencija, trukdanti vystyti sveikus kolegiškus santykius. Taip teigiantis dainininkas mano, jog tokiu atveju padėti gali pozityvus santykis su vokalo pedagogu.

2.2.2. „Empatijos sąvoka ir empatiškas mokytojas“

Antrasis diagnostinis blokas pavadintas „Empatijos sąvoka ir empatiškas mokytojas“. Jam priskirti šeštasis ir septintasis klausimai, analizuojantys respondentų empatijos ir empatiško mokytojo sąvokų supratimą ir patirtį.

6. *Kas Jums yra empatija? Kaip apibūdintumėte empatišką mokytoją?*

Pateikti dešimties respondentų atsakymai padėjo geriau suprasti dainininkų požiūrį į **empatijos ir empatiško mokytojo sąvokas**. Keli atsakiusieji šiame klausime pasidalino ir savo empatiško ar neempatiško santykio su dainavimo pedagogu patirtimis, kurios plačiau bus analizuojamos septintajame klausime.

Dauguma atsakiusiųjų dainininkų empatiją apibūdina labai panašiai – kaip kito žmogaus emocinės būsenos pajautimą („A2“, „A3“, „C1“, „C2“, „C3“, „C4“, „C5“): respondentas „C2“ metaforiškai tai pavadina kaip gebėjimą „išskoti“ į kito asmens batus. Kitiems empatija yra „noras pasidalinti savo patirtimi, žiniomis, naujais suvokimais, metodika, kurią įgyjame savo asmeninių ieškojimų kelyje <...> sugebant analizuoti ir apibendrinti savo sėkmes ir nesėkmes, bandyti <...> perduoti reikalingas žinias“ („A1“); taip pat, „gebėjimas paminti savo egoizmą“ („B2“); ir „priimti jo (kito žmogaus – aut. past.) <...> požiūrį, net jei jis ir kontrastuoja su tavuoju“ („C2“), ką turbūt būtų galima pavadinti pagarba kitam. Galima pastebėti, jog respondentai sieja pagarbos ir empatijos sąvokas. Dalis empatiją įvardija kaip vieną svarbiausių reikiamo santykio su vokalo pedagogu faktorių: „Dirbant pedagoginį darbą empatija yra vienas svarbiausių elementų.“ („C2“). Kai kuriems respondentams empatija pedagogikoje reiškia pedagogo ir jo mokinio psitikejimas vienas kitu („A1“, „B2“): „mokinys šalia jo (empatiško pedagogo – aut. past.)

jaustūsi laisvas bandyti naujus dalykus, nebijotų klysti, nebijotų papasakoti apie sunkumus” („C5”). Reikia paminėti, jog tam, kad būtų sukurta „darbinga, kūrybinga, geranoriška atmosfera” („A1”), gana dažnai įvardijamas gebėjimas rasti individualius priėjimo prie skirtingų asmenybių ir situacijų sprendimo būdus („C4”). Tai apibendrina respondento „C2” mintis: “dėstytojo gebėjimas nuspėti koks bendravimo būdas su studentu atneštų geriausius mokymosi rezultatus yra empatija”.

Aptarus šeštojo klausimo atsakymus, galima būtų pasakyti, kad visų apklaustųjų kartu dainininkai empatijos savoką supranta kaip kito asmens ir savęs paties pažinimą skirtingose situacijose, norą dalintis žiniomis ir patirtimis (ypač dirbant pedagoginį darbą), sugebėjimą pagarbiai priimti kitokį požiūrį. Taip pat, anot daugumos respondentų, empatija neatsiejama nuo abipusio santykio ir pasitikėjimo vienas kitu, taigi – lygiavertiško darbo.

7. Ar yra tekę patirti empatiją dainavimo mokymosi etape? Jei taip, kiek prie to prisidėjo (prisideda) Jūsų dainavimo pedagogas ir kuo šis empatiškas ryšys pasižymėjo (pasižymi)?

Septintasis klausimas atskleidžia dešimties respondentų **empatijos patirtį dainavimo mokymosi etape**, padeda suprasti, kaip dainininkai supranta tokį ryšį su savo vokalo pedagogu. Atsakiusieji pasidalina įvairiomis savo patirtimis dainavimo mokymosi procese.

Išskyrus respondentą „B1”, kuris pritaria, jog toks ryšys yra labai svarbus („glaudus bendradarbiavimas ir jausmų sąlytis <...> suranda tinkamą raktą bendravime – mokyme“), tačiau apie savo patirtį nutyli ir respondentą „B2”, kuris, priešingai, kontraargumentuoja ir teigia, jog „empatijos dainavimo profesijoje yra mažai“ todėl jos mažai ir mokymosi etape, visi kiti pripažįsta, jog yra patyrę empatišką santykį su savo vokalo pedagogu. Kiti atsakiusieji dainininkai tokį ryšį apibūdina kaip: pojūtį, jog esi kažkam svarbus, abipusį ryšį, kūrybinį procesą, kūrybinius ieškojimus („A1“); palaikymą („A2“); kantrybę, padrąsinimą ir geranoriškumą („A3“); ryšį, formuojantį darbo etiką ir pačią asmenybę, išliksiantį visą gyvenimą („C1“); subtilų supratimą, psichologines žinias ir intuiciją („C2“); stipriai teigiamai veikiančius komentarus ir rekomendacijas („C3“); saugią aplinką mokymuisi ir saviraiškai; gebėjimą atpažinti skirtingas savo ir kito emocijas, tikslingą savo patirties pritaikymą ir dalinimąsi („C4“, „C5“). Reikia paminėti, jog tarp atsakiusiųjų, vis dėlto, yra ir tokių dainininkų, kurie savo dainavimo mokymosi kelyje yra patyrę kitokį santykį su savo vokalo pedagogu, jį vadina netinkamu, neempatišku: „sulaukiau <...> skirtingo elgesio: vieni jų (dainavimo pedagogų – aut. past.), mokymosi etape, dirbo kritikuodami, žemindami, keldami balsą, buvo nepakantūs mažiausiai klaidai“ („A2“). Siekiant išugdyti empatišką ryšį su vokalo pedagogu, kai kurie

respondentai įvardina tam būtinus aspektus. Dainininkas „A1“ teigia, jog neabejingumas išugdo pagarbą ir taip išsivysto reikiamas abipusis ryšys, „atsiranda motyvacija ne tik studentui, bet pačiam dėstytojui dirbti su aktyviu ir žingeidžiu studentu,“ taip pamoka tampa kūrybiniais ieškojimais, ne vien dainavimo pamoka; „A3“ mano, jog kuriant tokį ryšį, iniciatyvos turėtų imtis pedagogas – „mokytojas turi žymiai daugiau galių, nei studentas, sukuriant empatinį mokytojo ir mokinio ryšį, nes būtent mokytojas vadovauja pamokoje“; respondentas „C2“ galvoja, jog pedagogas turėtų lavinti savo intuiciją ir psichologines žinias ir priduria, jog jo „dėstytoja turi puikią intuiciją, tačiau <...> kartais pritrūksta psichologinių žinių“, „C4“ teigia, jog vokalo pedagogika turėtų remtis techninėmis žiniomis, nepamirštant kūno ir kūrybos laisvės – tai pavadina prieštaringu terminu „sukontroliuota laisvė“, savo mintį užbaigia teiginiu, jog „gebėdamas atpažinti savo emocijas, pritaikyti savo išgyvenimus <..> pedagogas padeda mokiniui atsiverti ir tapti geresne savo versija – labiau savimi“, taigi labai svarbi tampa ir paties pedagogo savistaba.

Apibendrinant galima teigti, kad beveik visi apklaustieji dainininkai tikina, jog pagrindinė empatijos patirtis dainavimo mokymosi periode yra empatiškas santykis būtent su vokalo (specialybės) pedagogu. Įvairių dainininkų kartų respondentai sutinka su tokio ryšio svarba. Dalis pripažįsta patyrę priešingai – neempatišką – santykį su dainavimo mokytoju. Reikia paminėti, kad, skirtingai nei kitų kartų („A“ ir „C“), „B“ kartos respondentai daugiau abejoja savo empatiška patirtimi su dainavimo mokytoju, vienas jų kritiškai žvelgia į empatiją dainavimo profesijoje apskritai.

2.2.3. „Dainininko „aš“ ir empatija“

Trečiasis diagnostinis blokas pavadintas „Dainininko „aš“ ir empatija“. Jam priskirti aštuntasis, devintasis ir dešimtas klausimai, analizuojantys respondentų savęs, kaip empatiškos ar neempatiškos asmenybės, vertinimą ir asmeninę, su tuo susijusią, patirtį.

8. Apibūdinkite savo ryšį su vokalo pedagogu. Ar savo mokytojo asmenybę galėtumėte įvardinti kaip empatiškumo pavyzdį? Jei taip, kokiais bruožais ji/jis pasižymėjo (pasižymi)? Pabandykite šį santykį apibendrinti keliais raktiniais žodžiais (frazėmis), kurie labiausiai su juo asocijuojasi, glaustai nusako koks buvo (yra) Jūsų santykis su vokalo pedagogu.

Tiriant respondentų atsakymus į aštuntąjį klausimą, analizuojantį dainininkų **ryšio su savo vokalo pedagogais** ypatumus, tampa aišku, kad visi apklaustieji tokį santykį laiko lemtingu

veiksniu savo atlikėjo karjeroje. Dauguma respondentų sutinka, jog dainavimo mokymosi periode jiems teko patirti įvairius santykio su vokalo pedagogu variantus (dainininko kelyje dažniausiai būna ne vienas pedagogas) – vieni jų buvo pozityviai veikiantys apklaustųjų dainininkų karjerą, kiti – priešingai, paliko neigiamus atsiminimus.

Svarbu išskirti šio klausimo atsakymuose atsispindinčias neigiamas dainininkų patirtis (prieš tai jau aptartuose klausimuose didžioji dalis respondentų sutiko, jog tokių patirčių mažiau ar daugiau yra turėję). Respondentai („A2“, „A3“, „C4“) savo atsakymuose neigiamą patirtį su dainavimo pedagogu įvardina kaip: nepakantumą, kritiškumą, didžiulę baimę („girdimus širdies tvinksius“), nustelbiančią pastabas apie dainavimo techniką, panieką, gebėjimų nuvertinimą, susierzinimą, pyktį, įžeidžias pastabas, negatyvias prognozes, o tokius pedagogus įvardina autoritarų, „visažinių“ epitetais. Vis dėlto, visi dešimt respondentų teigia, jog yra patyrę empatišką santykį su savo dainavimo pedagogu, o tokį mokytoją apibūdina taip: aukštos moralės, išmintingas, besidomintis šeima, namiškiais, buitimi, užkalbinantis, bet neįsivieliantis į bereikalingas kalbas, kantrus, supratingas, taktiškas, teisingas („A1“ ir iš dalies „C3“); motyvavuojantis, drąsinantis, skatinantis („A2“); palaikantis, mylintis dainavimą ir muziką apskritai, kantrus, ramus, turintis humoro jausmą („A3“); tarsi tėvas („B1“); autoritetingas („B2“, „C3“); sukuriantis saugią ir komfortišką aplinką („C2“, „C4“), negailintis laiko ir jėgų („C1“); patikimas („C2“); tolerantiškas, pozityvus („C3“); keliantis motyvaciją ir įkvėpimą, kritiką nukreipiantis į darbą, o ne pačią dainininko asmenybę („C4“); mokantis išklaudyti („C5“). Reikia paminėti, jog tiriant respondentų atsakymus, tampa aišku, kad daugumos nuomone, tam, kad tarp vokalo pedagogo ir jo mokinio būtų sukurtas tinkamas ryšys, turėsiantis teigiamos įtakos atlikėjo karjerai, reikalingas komandinio abipusio darbo supratimas. Ryšys gali būti kuriamas gana familiarus – „tėvo ir dukros santykis“ („B1“) arba „neasmeninis ryšys“ („C2“), tačiau vystomas atsižvelgiant į abiejų pusių nuomonę. Pagarbus požiūris į vienas kitą skatina efektyviai siekti rezultatų, o dainavimo mokinį dar ir „išsiugdyti įrankius <...> savarankiškam darbui“ („C4“) baigus studijas.

Išanalizavus aštuntojo klausimo atsakymus, aiškėja jog visų trijų kartų respondentai turi patirties empatiško santykio su vokalo pedagogu atžvilgiu, taip pat, kai kurie jų patyrę ir neigiamą įtaką darantį ryšį. Ryškėja apklaustųjų dainininkų požiūris į empatiško ar neempatiško ryšio įtaką atlikėjo keliui ir nuomonė, kaip santykis su pedagogu turėtų būti kuriamas. Pabrėžiama tiek pedagogo, tiek jo mokinio atsakomybė kurti abipusį ryšį.

9. Ar manote, kad esate empatiškas? Pakomentuokite, kodėl teigiate vienaip arba kitaip. Ar galėtumėte teigti, jog galėjote (ar bent iš dalies) to išmokti iš savo vokalo pedagogo? Ar sutinkate

su teiginiu, jog empatija „užkrečiama“ ir galimai persiduoda ne tik kūrybai, bet ir kitoms gyvenimo sritims? Pakomentuokite.

Devintasis klausimas padėjo išanalizuoti respondentų **savęs vertinimą kaip empatišką arba neempatišką asmenybę**, suprasti, ar dainininkai mano, kad tam įtakos galėjo turėti santykis su vokalo pedagogu. Išsiaiškinti, koks jų požiūris į teiginį, kad **empatija „užkrečiama“** bei persiduoda kitoms gyvenimo sritims.

Paklausti, ar jaučiasi empatiškai, respondentai atsako įvairiai. Dainininko „A1“ nuomone tai pasakyti gali tik žmogus iš šalies, teigia, jog apie tai negalvojantis praktinėje veikloje, tačiau pedagogikoje stengiasi dirbti betarpiškai, atpalaiduojančiai, linksmai, bando užmegzti su studentu santykį kaip su protingu ir atsakingu asmeniu, klaseje sukurti gerą atmosferą, o tai, respondento manymu, duoda gerų rezultatų. Nors tiesiogiai dainininkas „B1“ į šį klausimą neatsako, tačiau mano, kad sektinas pavyzdys yra ypač užkrečiamas. „C4“ teigia, jog darosi empatiškesnis, nes geriau pažįsta save (šis respondento teiginys patvirtina prieš tai atsakymų analizėje darytas prielaidas, kad empatijai reikalinga savistaba ir savo paties emocijų suvokimas). Dainininkas „B2“ samprotauja, jog, priklausomai nuo aplinkybių, empatijos kompetencija stiprėja arba mažėja, prasmingai priduria, jog „gyvenimas kartais nuslopina empatijos jausmą“, taigi, galima daryti neempatiškos respondento patirties prielaidą. Kiti respondentai teigia manantys, kad yra empatiški („A2“; „A3“; „C1“; „C2“; „C3“; „C5“). Didžioji dalis atsakiusiųjų dainininkų sutinka, jog empatija „užkrečiama“ („A2“), o jos galėjo išmokti iš savo vokalo pedagogų: „tik labai sužeistas žmogus nepajus, nepamatys, nesuvoks šios vertybės ir netrokš jos tęstinumo“ („A1“); „tikiuosi, kad ir man pavyks reikiamu momentu būti empatiškai tiek studentų, tiek kolegų <...> ratui“ („B1“); „mano pedagogė <...> prisidėjo, nes <...> jaučiu, jog tapau žymiai jautresnė kitiems žmonėms“ („C1“); mokausi iš daug autoritetų, įskaitant ir mano specialybės dėstytoją („C2“); „iš gero pedagogo galima (šią savybę – aut. past.) perimti, <...> empatija gali užkrėsti“ („C3“); „ja (empatija – aut. past.) galima „užsikrėsti“ nuo savo pedagogų“ („C4“); „galėjau <...> išmokti iš pedagogo, ir manau, kad empatiškumas tikrai yra „užkrečiamas“ („C5“). Svarbu paminėti respondento „A3“ pavyzdį – šis dainininkas teigia, kad jo empatijos kompetenciją išugdė, priešingai, neempatiškas dainavimo mokymosi kelyje sutikto pedagogo (remiantis jau aptartais atsakymais) elgesys: „esu empatiška, <...> kad niekam mano profesijos lauke (studentams, bendradarbiams, scenos partneriams) netektų patirti tokios apgailėtinos savijautos, kurią pati patyriau susidūrus su empatijos stoka“. Polemiška atsakymų tendencija tampa tai, jog kai kurie dainininkai, teigiantys, paprastai turintys empatijos kompetenciją, tačiau suvokdami nederamą kito elgesį savo paties atžvilgiu, gali elgtis šaltai ir

nejautriai, kaip patys respondentai sako: „neempatiškai“. Respondentas „A1“ sako tai pats naudojantis dainavimo pedagogikoje: „<...> tam turi atsirasti priežastys. Niekada pikto užantyje nenešioju, daugiau „pergyvenu“ dėl studento, kurį laiką išgyvenančio mano pasiūlytą dietą „be empatijos“. Bet tai irgi padeda. Tikrai netaikau to be reikalo. Manau, ne absoliučiai visose situacijose taikytinas empatinio bendravimo būdas, ypač jeigu mokinys pradeda tuo naudotis ir piktnaudžiauti.“; „A2“, atsakyme manantis, jog yra empatiškas, dalinasi patirtimi, jog „sutikus kitokio būdo bruožų žmogų, reikėtų jam atsakyti jo užduotu tonu, nesistengti jam įtikti ar patikti“; o dainininkas „B2“ teigia, jog yra „empatiškas žmogus pagal aplinkybes. Tiems, kas nuvilia arba neįvertina - empatijos jausmas susilpnėja“. Galiausiai, reikia paminėti, jog visi respondentai sutinka, kad empatija yra reikalinga ir svarbi ne tik dainavimo sferoje, tačiau ir kitose gyvenimo srityse: „<...> (empatija gali – aut. past.) įdiegti pozityvą visose savo gyvenimo situacijose, ne tik kūryboje. Empatiškas arba laisvas žmogus yra kūrybiniškesnis, drąsesnis, atviresnis, įdomesnis.“ („A1“); „esu įsitikinusi <...> tokio elgesio svarba <...> ne tik mokymo procese, bet ir asmeniniame, <...> empatijos idėja svarbi daugybei žmonių koegzistavimo sričių.“ („A3“); „ją (empatiją – aut. past.) <...> galima <...> pritaikyti <...> taip pat ir ties kitais dalykais“ („C1“); „empatija būtina ne tik kūrybai bet ir, apskritai, daugeliui kitų gyvenimo sričių“ („C2“); „stengiuosi būti geru žmogumi kasdien“ („C3“); „empatija yra universali ir apimanti visus žmogaus santykius – nuo profesinių iki asmeninių“ („C4“); „(empatija – aut. past.) egzistuoja ne tik kūrybiniame procese, bet ir visame gyvenime, ypač santykiuose su žmonėmis. Pastebėjau, kad jei dirbdami su kolegomis stengiamės vieni kitus suprasti, tai ir santykis už darbo ribų yra geresnis, nuoširdesnis, atviresnis“ („C5“).

Taigi, apibendrinant devintojo klausimo atsakymų analizę, peršasi išvada, kad nemažai daliai dainininkų, kurie sutinka dėl empatijos universalumo ir svarbos, vis dar sunku įvertinti savo empatijos kompetenciją. Galima pastebėti tendenciją, jog užtikrinčiausiai apie savo empatijos kompetenciją kalba „C“ kartos dainininkai. Analizės metu išryškėjo netikėta mintis, kad kai kurie dainininkai mano empatišką santykį galintys taikyti pagal situaciją. Beveik visi respondentai teigia, jog empatijos kompetencija išugdoma ir jos galima išmokti santykio su vokalo pedagogu dėka.

10. Ar manote, jog patirtas (nepatirtas) empatiškas santykis su vokalo pedagogu turėjo (turi) įtakos Jūsų, kaip dainininko (-ės), profesiniam keliui? Jei taip, kodėl taip manote?

Dešimtas klausimas, galima sakyti, padeda atsakyti į pagrindinę viso darbo temą – **ar empatiškas ryšys su pedagogu daro įtaką dainininko karjerai**. Respondentai pagrįstai išsako savo nuomonę apie tokią patirtį dainavimo mokymosi etape.

Visi atsakiusieji dainininkai sutinka, kad santykis su jų dainavimo mokytoju vienaip ar kitaip turėjo įtakos jų karjerai. Vieni jų, pavyzdžiui, respondentas „A2” pripažįsta, jog dainavimo mokymosi etape sutiktas neempatiškas pedagogas padarė neigiamą įtaką jo dainininko karjerai: „išugdė nepasitikėjimą savimi, nemeilę savo balsui, savo talentui ir tai ilgam laikui „atmušė“ norą siekti geresnės karjeros, atsisakyti įdomių pasiūlymų, vaidmenų, nes buvo įkalta į pašamonę, kad viską darai blogai, kad vis dar esi profesiskai nepasiruošęs“. Panašia patirtimi dalinasi ir dainininkas „C4”, tvirtindamas, kad „neempatiškas pedagogų elgesys tikrai prisidėjo prie įvairių baimių, traumų formavimosi“. Esmingai tokio santykio įtaką konstatuoja respondentas „C5”, teigdamas, kad anksčiau yra patyręs empatiško ryšio su vokalo mokytoju trūkumą, kuris ilgam sustabdė mokymosi procesą. Dainininkas mano, jog šiame dainavimo mokymosi etape patiriamas empatiškas ryšys „išliks ir padės eiti profesiniu keliu tolyn“, tai pagrindžia tvirtindamas, kad jau dabar jo svarba labai jaučiasi – „didesnė motyvacija automatiškai veda prie greitesnio tikslų pasiekimo ir tobulėjimo“. Respondentas „C3”, tvirtindamas, jog, nors jo keliui ir kūrybinei motyvacijai buvę santykiai su vokalo pedagogais turėjo teigiamos įtakos, remiasi neigiamu pažįstamų dainininkų karjeros pavyzdžiu: „kai pedagogai pažemina studentą, <...> jį labai stipriai demotyvuoja, esu mačiusi kaip žmogus pasirenka kitą kryptį“. Dainininkas „A3” sutinka, kad jo dainavimo mokymosi etape būta įvairių patirčių, kurios galėjo paveikti tiek teigiamai, tiek neigiamai („kaip dainininkė jaučiuosi nuolat „besisupanti“ svarstyklėse: tai tikiu savimi, tai ne“). Vis dėlto, respondentas tvirtina, jog didžiausią įtaką padarė teigiami empatiško santykio pavyzdžiai: „iš praeities ataidi mokytojų prisaišdinimai, kuriais man buvo sakoma, jog neturiu teisės nenaudoti Dievo dovanos“, taigi po traumuojančios patirties sekęs šiltas ryšys su pedagogu padėjo atsikratyti neigiamos įtakos ir dabar dainininkas jaučiasi motyvuotas ir padrąsintas eiti dainininko profesijos keliu. Teigiamą patirtį turėję respondentai sutinka, jog: jų **profesinei motyvacijai** („buvusi pedagogė labai prisidėjo prie to, jog dabar galėčiau dainuoti, <...> galbūt būčiau taip pat dainavusi, <...> bet <...> turėčiau mažiau <...> motyvacijos dirbti.“ – „C1”); **gebėjimui įvertinti save kaip atlikėją** („turėjo <...> (įtakos – aut.) atverti kaip žmogų <...> atvirą žinioms <...> ir nebijantį suklysti, pripažinti savo klaidas, vėl rizikuoti“ – „A1”); **pasitikėjimui savimi** („jeigu ji nebūtų buvus tokia supratinga mano atžvilgiu, <...> jausčiausi ne tokia suprasta, galbūt labiau bijočiau visko, turėčiau mažiau pasitikėjimo savimi“ – „C1”); **kūrybiškumui** („kaip žmogų su fantazija, emocijomis, <...> atvirą <...> naujovėms – „A1”); **gebėjimui palaikyti empatiškus santykius**

su kolegomis („kuo bus daugiau empatiškų pedagogų, tuo augs geresni dainininkai, kurie patys neš empatiją į sceną savo kolegomis ir pavers muziką švente, o ne kova“ – „B2“) – įtakos turi buvęs ar esamas empatiškas santykis su dainavimo pedagogu.

Reziumuojant paskutinįjį – dešimtąjį klausimą – matoma, kad apklaustieji visų trijų išskirtų kartų („A“, „B“ ir „C“) dainininkai sutinka, kad dainavimo mokymosi etape patirtas ryšys su vokalo pedagogu turėjo didelės įtakos jų karjerai. Vieniems respondentams reikšmės turėjo ir įtaką padarė empatiškas, kitiems, priešingai, neempatiškas ir traumuojantis santykis su pedagogu.

2.3. Tyrimo apibendrinimas

Aptarus atlikto empirinio tyrimo respondentų atsakymus, galima daryti išvadą, jog tyrimas padėjo rasti ryšį tarp realių dainininkų gyvenimiškų pavyzdžių ir darbo pradžioje atliktos mokslinės literatūros bei kitų šaltinių analizės. Pirmojoje darbo dalyje, remiantis išanalizuotais šaltiniais, buvo aprašoma emocinio intelekto sąvoka ir jo sąsaja su empatiškumo reikšme, svarstoma empatijos svarba edukologijoje ir muzikos atlikime bei svarstoma galima empatiško santykio su vokalo pedagogu įtaka atlikėjo profesijoje. Antroji dalis darbą papildė dešimties respondentų atsakymais, atliepiančiais į prieš tai literatūros analizėje aptartą mokslinę medžiagą. Atliktas empirinis tyrimas padėjo atsakyti, kiek įvairūs moksliniai šaltiniai atspindi empatijos patirties įtaką apklaustųjų Lietuvos dainininkų karjerose.

Analizuojamuose šaltiniuose empatija buvo įvardinta kaip kito žmogaus asmeninės patirties suvokimo procesas, dėmesingai laikantis savo subjektyvių patirčių dalinimosi pozicijos (Zinn, 1999). Atliktame empiriniame tyrime galima atrasti panašių teiginių. Visų apklaustųjų kartų respondentai empatijos sąvoką apibūdina kaip kito žmogaus ir savęs paties supratimą skirtingose situacijose. Dainininkai tyrimo atsakymuose apie empatiją pabrėžia norą dalintis savo žiniomis ir patirtimis, vadina tai sugebėjimu pagarbiai priimti kitokį požiūrį. Matoma, kad gauti tyrimo atsakymai siejasi su nagrinėtos mokslinės literatūros medžiaga. Visų apklaustųjų dainininkų tarpe išsiskiria „C“ kartos respondentai, kurie apie savo empatijos kompetenciją kalba užtikrinčiausiai.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėtoje mokslinėje literatūroje kalbama, jog empatija grįstoje pedagogikoje už tinkamą jos organizavimą atsakingas mokytojas ar dėstytojas, pripažįstantis abipusio empatiško santykio svarbą. Anot šaltinių, toks ryšys gali padėti vystyti gilų ir prasmingą mokymąsi bei kurti pagarbią ir saugią atmosferą, leidžiančią visiems balsams būti išreikštiems ir išgirstiems. Panašiai apie empatišką vokalo pedagogiką atsiliepiama ir tyrimo respondentų

atsakymuose. Dalis atsakiusiųjų tvirtina manantys, kad kuriant pagarbų abipusį ryšį tarp dainavimo mokinio ir jo pedagogo, reikalinga pastarojo iniciatyva kuriant tokį santykį, pabrėžiama pedagogo autoritetinga pozicija, tačiau sutinkama, jog tam, kad toks ryšys būtų sukurtas – reikalingos lygiavertiškos pastangos ir pasitikėjimas vienas kitu. Derėtų paminėti polemiską mintį, atsiskleidžiančią viename „B“ dainininkų kartos respondento atsakyme – šis, remdamasis neigiamu savo patirtimi, kritiškai žvelgia į empatiją dainavimo profesijoje apskritai.

Mokslinių šaltinių analizėje pagrindžiama dainininko motyvacijos įtaka jo karjerai: „Bet kuri veikla tampa patraukli tada, kai suvokiamas jos reikalingumas ir svarba esamam ir būsimam darbui“ (Diamandidi, 2013, p. 128). Tikinama, kad **motyvacija** nulemiama dar dainavimo studijų laikotarpiu. Apibendrinus respondentų atsakymus paaiškėjo, kad ir didžioji dauguma apklaustųjų dainininkų sutinka, kad geras santykis su vokalo pedagogu motyvuoja tolimesnei profesinei dainininkų veiklai (tarp atsakiusiųjų išsiskiria ypač užtikrinti savo motyvacija jaunesniosios „C“ kartos dainininkai). Pirmojoje darbo dalyje buvo rašoma, jog tam, kad dainininkas tobulėtų, **sugebėjimas įvertinti savo kompetencijas** tampa labai svarbus. Šį teiginį ir prielaidą, kad tokio sugebėjimo pagrindai greičiausiai išugdomi dar dainavimo mokymosi laikotarpiu, patvirtina tyrimo atsakymų analizė. Joje matoma tendencija, kad, anot apklaustųjų dainininkų, santykis su vokalo pedagogu turi labai didelę reikšmę jų profesinių gebėjimų įsivertinimui. Svarbu paminėti, kad vidurinėsios kartos „B“ atstovai nuo tokio tiesioginio konstatavimo susilaiko. Darbe remiamasi kanadiečių mokslininkų atliktu tyrimu, kurio metu buvo apklausti profesionalūs muzikos atlikėjai. Išsiaiškinta, jog išugdyta empatija padeda sukurti sąmoningą požiūrį į nesėkmę ir klaidas (Myers, White, 2012). Empatijos tema tampa aktuali dainininko **pasitikėjimo savimi** akivaizdoje. Nors tiek mokslinių šaltinių analizėje (Diamandidi, 2013, p. 125), tiek gautuose respondentų atsakymuose randami panašūs psichofiziniai ir kiti pasirengimo scenai veiksniai: gebėjimas valdyti valią, dėmesį, atmintį, optimaliai orientuotis ekstremaliomis sąlygomis (asmeniniai psichologiniai momentai), adekvatus savo galimybių ir pasiekimų vertinimas, techniniai įgūdžiai, repertuaras ir scenos partneriai, tačiau abiejose darbo dalyse prieinama prie išvados, kad prie dainininkų pasitikėjimo savimi didele dalimi prisideda santykis su vokalo pedagogu. Atsakymuose atsispindi tiek teigiamos, tiek neigiamos atlikėjų patirtys. Šaltinių analizėje pateikiama Richardo Wagnerio mintis, kad atlikėjas yra tarsi meninės minties laidininkas, kurio meistriškumas lemia kūrinio minties perteikimą (Katkus, 2013, p. 447), galima sakyti, apibendrina **kūrybiškumo** dainininko karjeroje svarbos idėją. Teigiama, kad drašinančio santykio su savo pedagogu skatinamam jaunajam dainininkui išlaisvinamas kūrybiškumas ir iš to sekantis individualumas. Atlikto tyrimo respondentai patvirtina šį atlikėjo bruožą kaip esminį dainininko karjeroje ir priduria, jog tam įtakos turi ne tik asmeninės atlikėjo

savybės, tačiau ir patirtys studijų laikotarpiu, taigi – empatiškas ar neempatiškas santykis su pedagogais. Penktajam, bet ne mažiau svarbiam atlikėjo bruožui – **kompetencijai palaikyti empatiškus santykius su kolegomis** – ryšio su vokalo pedagogu daromą įtaką pagrindžia ir pirmoji, ir antroji darbo dalis. Mokslinių šaltinių analizėje tvirtinama, kad sugebėjimas palaikyti tokį žmogiškąjį santykį kūryboje ir atlikėjiškoje praktikoje yra būtinas. Tai pagrindžia Didžiojoje Britanijoje atliktas tyrimas, liudijantis apie tiesioginį ryšį tarp scenos partnerių tarpusavio empatijos bei pasirodymo scenoje sėkmės (Waddington, 2013). Analizuojant tyrimus ir kitus mokslinius šaltinius prieita prie išvados, jog empatiško scenos partnerių bendravimo mokomasi patiriant empatija paremtą pedagogo ir studento santykį. Mokslinės literatūros analizėje teigiama, kad „empatiškas santykis su kitais gali būti išmokstamas iš empatiškų žmonių“ (Rogers, 1975, p. 6), o tai rezonuoja su empiriniame tyrime iškelto klausimo: „Ar empatija „užkrečiama“?“ – atsakymais, kuriuose beveik visi respondentai tvirtina, kad empatijos kompetencija išugdoma ir jos galima išmokyti santykio su vokalo pedagogu dėka. Matome, kad tiek remiantis moksline literatūra, tiek gautais tyrimo atsakymais antroje darbo dalyje, empatijos žymė jaunojo dainininko mokymosi periode turi neabejotiną įtaką atlikėjo ateičiai: **kūrybinei motyvacijai, tinkamam savo gebėjimų vertinimui, pasitikėjimui savo jėgomis, kūrybinei laisvei bei empatiško ryšio puoselėjimui su kitais kolegomis muzikantais.**

Taigi, apibendrinant galima pagrįstai teigti, kad regima ryški sąsaja tarp išnagrinėtų literatūros šaltinių ir pasitelkto empirinio tyrimo rezultatų. Pirmojoje darbo dalyje apibūdinta empatijos sąvoka atsispindi tyrimo respondentų atsakymuose, abiejose darbo dalyse panašiai apibūdinama empatijos reikšmė edukologijoje bendrai ir empatiško santykio su vokalo pedagogu įtaka dainininko karjerai. Atsakymuose nusakomos tiek teigiamos, tiek neigiamos atlikėjų patirtys su savo vokalo pedagogais, randama pavyzdžių, kaip pastarosios pasireiškia net kritišku požiūriu į empatiją dainininko profesijoje apskritai. Paminėtiniais tyrimo akcentais tampa kai kurie dainininkų kartų atsakymų skirtumai. Jaunesnioji apklaustųjų dainininkų karta išsiskiria motyvuotumu. Tuo pačiu, vienas iš vyresnės kartos atstovų, pagrįsdamas šį teiginį, priduria, kad su amžiumi motyvacijos rasti vis sunkiau. Vidurinioji karta „B“ susilaiko nuo teiginio apie ryšio su vokalo pedagogu įtaką profesinių gebėjimų vertinimo kompetencijai. Visų apklaustųjų dainininkų tarpe išsiskiria „C“ kartos respondentai apie savo empatiškumą kalbantys užtikrinčiausiai.

IŠVADOS

1. Aptarti moksliniai šaltiniai leidžia suformuluoti išvadą, kad empatijos žymė dainininko mokymosi periode turi itin didelę įtaką atlikėjo karjere. Empatiškas santykis su vokalo pedagogu pasireiškia teigiamu poveikiu dainininko profesinei motyvacijai, tinkamam savo gebėjimų vertinimui, pasitikėjimui savo jėgomis, kūrybinei laisvei bei empatiško ryšio puoselėjimui su kitais kolegomis muzikantais.

2. Pasitelktas empirinis tyrimas padėjo ištirti, kad didžioji dalis dešimties apklaustųjų Lietuvos dainininkų yra patyrę tiek empatišką, tiek neempatišką ryšį su savo dainavimo pedagogu. Empatiškas santykis darė teigiamą įtaką skirtingų kartų atlikėjų profesiniams įgūdžiams ir kompetencijoms. Priešingai, empatija nepasižymėjęs ryšys pasireiškė išsivysčiusiomis baimėmis, sulėtėjimu profesinių kompetencijų vystymesi.

3. Prieita prie išvados, kad didelė dalis dainininko profesinių kompetencijų priklauso nuo išorinių veiksnių (ne tik įgimtų savybių), tarp kurių labai ryškus yra santykis su vokalo pedagogu.

4. Regima glaudi sąsaja tarp išnagrinėtų mokslinės literatūros šaltinių ir pasitelkto empirinio tyrimo rezultato. Abiejuose darbo dalyse prieita prie panašių išvadų apie empatiško santykio su vokalo pedagogu teikiamą naudą dainininkui.

5. Mokslinėje literatūroje ir atliktame tyrime išryškėjo empatijos, kaip empatiško santykio pavyzdžiu išugdomos ir universalios, įvairiose dainininko profesinio gyvenimo srityse pritaikomos, kompetencijos samprata. Pastebėtas tiesioginis ryšys tarp, galimai, dainavimo studijų metų išugdyto gebėjimo palaikyti empatiškus santykius su scenos partneriais ir optimaliai geriausio bendro pasirodymo scenoje.

6. Aptiktos netikėtos skirtingų kartų dainininkų nuomonių tendencijos motyvuotumo, gebėjimo įsivertinti profesines kompetencijas ir savęs vertinimo kaip empatiškos asmenybės klausimais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alghamdi F.S., *The Role of Trait Emotional Intelligence in Individual Performance: A Descriptive Study in Albaha University, Saudi Arabia*. Journal of Service Science and Management, 7:361-367, 2014. [žiūrėta 2019-05-19]. Prieiga per internetą:
https://file.scirp.org/pdf/JSSM_2014103013470415.pdf
2. Anderson M., *When Singing Becomes Knowing: Developing Self-knowledge Through Vocal Pedagogy*. Kingston: Queen's University, 2009.
3. Balundė A., Grakauskaitė-Karkockienė D., *Vaizduojamojo meno krypties studentų dispozicinės empatijos ir kūrybiškos asmenybės savybių sąsajos*, 2015. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1441285483965/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
4. Brown, G. I., *Human Teaching for Human Learning*. New York: The Viking Press, 1990.
5. Clinton, W., *Televizijos laida Elvis Costello with...*(102) (Warden S., & Russel D.), Toronto: CTV & Tri-Fi Productions, 2008.
6. Cook O., *Singing with Your Own Voice*. London: Nick Hern Books, 2004.
7. Davies, M., Stankov, L. and Roberts, R., *Emotional Intelligence: In Search of an Elusive Construct*. Journal of Personality and Social Psychology, 75, 989-1015, 1998. [žiūrėta 2019-05-19]. Prieiga per internetą:
<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.75.4.989>
8. Diamandidi M., *Psichofiziologinė atlikėjo būseną ir koncerto erdvė*. Ars et Praxis, 2015.
9. Diamandidi M., *Tarp autoriaus ir atlikėjo*. Tradicija, autorystė, kūrinio ribos ir interpretacijos laisvė. Mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2006.
10. Dubosaitė L., *Pagyrimas kaip pedagoginio poveikio priemonė*. Ars et Praxis, 2015.
11. Fernández-Berrocal P., Ruiz D., *Emotional Intelligence in Education*. Málaga: School of Psychology, University of Málaga, 2008. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
https://www.researchgate.net/publication/228389182_Emotional_intelligence_in_Education
12. Gardner H., *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York: Basic Books, 1999.
13. Goffee R., Jones G., *Harvard Business Review: Why Should Anyone Be Led by You?*, 2000. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:

- <http://www.newperspectives.com.au/downloads/why%20should%20anyone%20be%20led%20by%20you.pdf>
14. Goleman D., *Working with emotional intelligence*, New York: Bantam Books, 1998.
 15. Harrison T. P., *The Human Nature Of the Singing Voice: Exploring A Holistic Basis For Sound Teaching and Learning* . Edinburgh: Dunedin Academic Press, 2006.
 16. Ioannidou F., Konstantikaki V., *Empathy and emotional intelligence: What is it really about?*, 2008. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
http://www.internationaljournalofcaringsciences.org/docs/Vol1_Issue3_03_Ioannidou.pdf
 17. Kajokienė I., Kokybiniai tyrimai, MRU Doktorantų seminarai, 2010. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą:
<http://rzukausk.home.mruni.eu/wp-content/uploads/Kokybiniai-tyrimai.-IPA.-ilona-kajokiene-2010.02.10.pdf>
 18. Katkus D., *Muzikos atlikimas: istorija/ teorijos/ stiliai/ interpretacijos*. Vilnius: Tyto Alba, 2013.
 19. Kuodytė-Kazieliene R., Sondaitė J., *Emocinis intelektas, stresas, nerimas, depresišumas tarp darbuotojų viešojo administravimo srityje*, 2013. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1401730160309/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
 20. Liddell H.G., Scott R., *Greek-English Lexicon*. Oxford: The Clarendon Press, 1968.
 21. Lipps T., *Leitfaden der Psychologie*. Leipzig: Wilhelm Engelmann, 1903.
 22. Myers S. A., White C. M., *Listening with the third ear: An exploration of empathy in musical performance*. Newbury Park: Journal of Humanistic Psychology, 52, 254-278, 2012.
 23. Mohini Kane S., *The 21st Century Singer: Making the Leap from the University into the World*. New York: Oxford University Press, 2015.
 24. Remeikaitė I., Lekavičienė R., *Emocinio intelekto ir kai kurių socialinių-demografinių veiksmyų sąryšiai*, 2004. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367477577418/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
 25. Rogers C. R., *Empathic: An Unappreciated Way of Being*. The Counseling Psychologist, Vol. 5, No. 2-10, 1975. [žiūrėta 2019-05-19]. Prieiga per internetą:

[http://www.sageofasheville.com/pub_downloads/EMPATHIC AN UNAPPRECIATED WAY OF BEING.pdf](http://www.sageofasheville.com/pub_downloads/EMPATHIC_AN_UNAPPRECIATED_WAY_OF_BEING.pdf)

26. Rudaitienė L., *Dėstytojo emocinės kompetencijos raiškos ypatumai*, 2004. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367163743313/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
27. Stasiūnaitė-Čepulkauskienė, A., *Jaunųjų vokalistų sceninę būseną sąlygojančių veiksnių tyrimas: tradicinio požiūrio revizija*. Tradicija, autorystė, kūrinio ribos ir interpretacijos laisvė. Mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2006.
28. Šalkauskis S., *Bendroji filosofijos terminija*, Kaunas: Spindulys, 1938.
29. Šukelienė D., *Vaikų empatijos ugdymo tradicijos ir jų kaita šiuolaikinės visuomenės kontekste*, 2010.
30. Waddington C. E., *Co-performer empathy and peak performance in expert ensemble playing*. International Symposium on Performance Science. Viena, 2013.
31. Weinberger Y., *Empathy in virtuous pedagogy*. Tel Aviv: Kibbutzim College of Education, Technology, and the Arts, 2017. [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą:
https://www.researchgate.net/profile/Yehudith_Weinberger/project/Empathy-in-Education/attachment/58ec73421042bf08bcd6ef0/AS:481839975538688@1491891010230/download/empathy+in+virtuous+pedagogy++2017.pdf?context=ProjectUpdatesLog.html
32. Zinn W., *The empathetic physician*, Arch Intern Med 153:306–312, 1993.

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo respondentų atsakymai, į lenteles suskirstyti pagal klausimus ir diagnostinius blokus.

Diagnostinis blokas Nr. 1

Klausimas Nr. 1

Diagnostinis blokas	„Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“
Motyvacija	<i>Ar jaučiatės motyvuota (-as) profesinei veiklai ir kūrybai? Kas Jums suteikia motyvaciją? Pakomentuokite, kokią reikšmę Jūsų motyvacijai turi buvęs ar esamas ryšys su dainavimo pedagogu.</i>
Dainininkas A1	Manau, kad taip. Žinoma, priklausant vyresniajai amžiaus grupei, motyvacijų profesinėje srityje tenka ieškoti dažniau. Prieš pradėdant ruošti naują vaidmenį, visada bandau atsakyti į klausimą „kam to reikia?“ – teatrui, ar man? Kaip žinia, spektaklis dažniausiai yra didžiulis organizmas, kuriame kartais esi tik sudėtinis epizodinis „sraigtelis“. Tuomet motyvacija būna tokia – jei teatrui reikia šitoje vietoje būtent manęs (mano faktūros, balso tembro, charakteristikos, aktorinių gebėjimų/negebėjimų...) ir ne ko kito – stengiuosi tinkamai paruošti vaidmenį ir sąžiningai atlikti savo pareigas vardan bendro tikslo (juk priklausau trupei). Jei nerandu vizijose savęs ir mano dalyvavimo prasmės – bandau tokio darbo išvengti. Jeigu vaidmuo ir muzikinė partija apčiuopiamesnė, tuomet svarstau ką šį vaidmenį kurdamas galėčiau atrasti, pasakyti naujo ir ar susidorosiu su medžiaga, su man keliamais lūkesčiais. Ne paskutinėje vietoje – statytojai: režisierius, dirigentas, scenografas, kokie būsimi scenos partneriai. Man labiau tinkančių ir patinkančių vaidmenų pasiūlymai ir galimybė priešpremieriniame procese bendradarbiauti su ryškiomis, kūrybingomis, gebančiomis kultūringai bendrauti, gerbiančias kitą žmogų asmenybes motyvuoja labiau. Savo gebėjimų objektyvus vertinimas ir medžiagos atitikimas tavo galimybės, prigimčiai padeda augti, lavėti, palaikyti formą ir įgūdžius – likęs atmintyje pedagogo patarimas. Būna gyvenimo etapų, kuomet tenka išgyventi profesinį badą – nėra teatro repertuare tau tinkamo darbo. Tuomet tinkamas metas individualiai ruošti naują, arba užsiimti jau sukauptos programos atlikimu. Tavo balsas, kūnas, vokalinė technika turi būti visuomet pasiruošusi priimti netikėtus iššūkius ir pasiūlymus. Ypač jaunystėje ir brandoje!
Dainininkas A2	Taip, motyvaciją man suteikia noras realizuoti save, pažinti ir atlikti norimus kūrinius, roles ir etc. Dainavimo pedagogai buvo svarbūs mano kūrybiniame kelyje. Vieni jų motyvavo, kiti gi varžė mano asmenybę.
Dainininkas A3	Taip, jaučiuosi motyvuota. Mano atveju motyvacija didele dalimi duota mano prigimties: dar vaikystėje pasireiškė susidomėjimas muzika, vaiku būdama dainavau viską, ką girdėjau. Muziką pasirinkau pati (tėvai iš kitos srities, - nė

	<p>kiek neįtakoją šio pasirinkimo). Peršokiant prie dainavimo pedagogo klausimo, mane mokė daugelis žmonių, vieni palaikydami (išsakydami tikėjimą mano duomenimis bei gabumais) kėlė mano entuziazmą dainuoti, kiti, akcentuodami trūkumus ir teigdami, kad nieko nebus, traumavo. Labai svarbus buvo ryšys su pirmąja dainavimo mokytoja, ji matė galimybę man tapti dainininke ir paskatino stoti į aukštąją mokyklą. Apibendrinant atsakymą į pirmąją klausimą, galėčiau teigti, kad stiprus prigimtinis polinkis ir pozityvių dainavimo pedagogų persvara prieš negatyvius leido neprarasti motyvacijos profesinei veiklai.</p>
Dainininkas B1	<p>Manau, kad pedagogas, tai tarsi kūrybinis tėvas ar mama. Labai svarbus geras ryšys bei abipusis palaikymas. Mano atveju, labai džiaugiuosi, nes net pabaigus studijas mane motyvuoja mano pedagogas.</p>
Dainininkas B2	<p>Motyvacija, mano manymu, priklauso ne tiek nuo išorinių veiksnių, kiek nuo savo paties siekių, ateities vizijos, užsispyrimo ir valios. Žinoma, žinant, kad laukia dideli vaidmenys ar koncertai, motyvaciją padidina, nes svarbu turėti tikslą į kurį judi, bet jį galima susikurti ir pačiam. Man motyvaciją suteikia geros repeticijos, autoritetingų muzikantų paskatinimas, pajautimas, kad ilgas darbas atneša rezultatą. Dainavimo pedagogas, ypač pirmasis, visada įstrigs ne tik į sąmonę, bet ir pasąmonę, todėl labai svarbu turėti tinkamą pavyzdį. Pedagogą, kuris tikėtų tavimi, kuris leistų gilinti savo žinias ne tik pas jį, o ir kitus pedagogus, nes kito tas patas išstartas sakinyvis gali nuskambėti visiškai kitaip.</p>
Dainininkas C1	<p>Taip, šiuo metu jaučiuosi labai motyvuota tam, ką darau. Motyvaciją man suteikia daug dalykų: artimųjų palaikymas, pačios savęs vertinimas, užsispyrimas, svajonės ir tikslai, noras juos įgyvendinti. Mano tiek buvusi, tiek dabartinė pedagogė turi labai didelę reikšmę mano motyvacijai, nes visuomet sulaukdavau palaikymo, meilės ir šilumos, užnugario, kuris visuomet mane skatindavo ir tebeskatina iki šiol tobulėti.</p>
Dainininkas C2	<p>Taip, jaučiuosi motyvuota. Mane motyvuoja pats kūrybos procesas, noras išmokyti ir atlikti kuo daugiau ir kuo įvairesnės muzikos, pažinti ir gebėti atspindėti kompozitorių, muzikinius užmanymus. Esamas ryšys su dėstytoja mane motyvuoja, nes jaučiu, jog manimi tiki ir palaiko. Manau, studento tobulėjimui didelę reikšmę teikia dėstytojo požiūris į studentą.</p>
Dainininkas C3	<p>Taip, jaučiuosi motyvuota. Manau, ryšys yra ganėtinai stiprus, iki šiolei dauguma mano mokytojų buvo pozityvūs, na BŪTA VISKO, bet žmonių nervai ne guminiai. Pozityvus mokytojo skatinimas ir komplimentų davimas, paskatinamos frazės tikrai veikia kaip malkos ugniai.</p>
Dainininkas C4	<p>Turiu motyvacijos profesinei veiklai, tačiau kūrybai jos ilgą laiką reikėjo ieškoti ir semtis kitur, kol nesutikau tinkamo dainavimo pedagogo. Motyvaciją labiausiai skatina pedagogo padrąšinimai ir konstruktyvi kritika – ką galima būtų atlikti geriau, kaip to pasiekti. Pasitikėjimas savo pedagogu leidžia atsiverti ir nebijoti suklysti. Tuomet norisi sulaukti pastabų ir dirbti siekiant tikslų.</p>
Dainininkas C5	<p>Taip, jaučiuosi motyvuota. Dažniausiai motyvacija didėja ir kyla, kai pajauti, kad kažkas pavyksta vis geriau, tada norisi dar ir dar geriau. Mano nuomone ryšys su pedagogu daro labai didelę įtaką motyvacijai. Esu turėjusi keletą pedagogų, tai galiu užtikrintai sakyti, kad kai pedagogas tavimi netiki, tu ir pats nustoji tikėti, o netikint, kad kažką gali, žinoma, mažėja ir motyvacija. Ir atvirkščiai, kai pedagogas tavimi tiki, palaiko, jūs vienas kitą suprantate, tai labai padeda motyvuotis.</p>

Diagnostinis blokas	„Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“
Savo gebėjimų įvertinimas	<i>Ar jaučiatės mokanti (-is) tinkamai įvertinti savo profesinius gebėjimus (vokalinę techniką, artistiškumą ir kt.)? Kas šiems įgūdžiams turėjo ar turi įtakos? Ar prie to prisidėjo ir santykis su Jūsų vokalo pedagogu?</i>
Dainininkas A1	Scenoje būnančiam dainininkui (solistui) savikritika ir savianalizė tiesiog būtina. Nepamenu tokio spektaklio ar koncerto, kuomet jam pasibaigus „neatsuktum“ atgal ir neanalizuotum vienos ar kitos situacijos, vieno ar kito vokalinio pasažo, neprisimintum teksto netikslumų ar kitokių netikėtumų. Tuomet bandai išsiaiškinti kodėl taip įvyko, kas įtakojo tai, į ką kitą kartą šioje ar kitoje vietoje atkreipti dėmesį, susikoncentruoti tiksliam atlikimui. Jeigu nuolat gauni pastabas iš dirigento, režisieriaus, kolegų dėl tų pačių klaidų, intonacijos ar interpretacijos nesilaikymo – tuomet laikas susimąstyti apie gebėjimą tinkamai vertinti savo profesinius gebėjimus. Įgūdžius išsiugdyti gal būt padėjo siekis nebūti vidutinybe, baimė paskęsti rutinoje ir profesinių ambicijų praradime. Ar prie to prisidėjo vokalo pedagogas – negaliu vienareikšmiai atsakyti. Greičiau visų pedagogų (tiek specialybės, tiek kamerinio dainavimo, tiek ypač operos studijos pedagogų) nuopelnas ir įtaka. Tai buvo ryškios amenybės ir ryškūs menininkai – kūrėjai, turėję didžiulį sceninį bagažą, patirtis su dar didesnio kalibro kūrėjais, sėmęsi patirties ir bendravę su mūsų scenos legendomis, prisidėjusiomis prie profesionaliosios operos atsiradimo ir suklestėjimo Lietuvoje.
Dainininkas A2	Dabar manau, kad moku. Tuo pačiu suprantu, kad perdėtas reiklumas sau kartais pakenkdavo. Įtakos tam turėjo aukšti vokaliniai reikalavimai sau. Taip, mano pedagogai buvo reiklūs, bet ne visada pakantūs ir geranoriški.
Dainininkas A3	Jaučiuosi gebanti adekvačiai įvertinti savo profesinius įgūdžius. Be abejo, tokiems įgūdžiams susiformuoti didžiulę įtaką turėjo dainavimo pedagogų profesinė kvalifikacija, poveikį turėjo ir santykio kokybė, vien dėl to, kad geras tarpusavio supratimas, kaip teigia psichologai, leidžia geriau priimti informaciją. Dainavimo pedagogo poreikis, žinia, dažnu atveju išlieka visą dainininko profesinį gyvenimą, juk būna momentų, kai susvyruoja tikėjimas, kad gali įvertinti savo dainavimą adekvačiai, tada reikia žodžio iš šono.
Dainininkas B1	Muzika bei opera mane lydėjo nuo vaikystės, tiesa, dainuoti niekada neplanavau ir mokyklos metais nedainavau, tačiau pradėjus eiti šiuo keliu pradėjau vis kritiškiau vertinti savo galimybes bei dainavimą, o džiaugtis kitų pasiekimais bei nuopelnais, juk jeigu gali kiti, tuomet gali ir tu.
Dainininkas B2	Manau, kad dainininkas privalo išsiugdyti gebėjimą savikritiškai save įvertinti, nes visą gyvenimą nebus įmanoma turėti pedagogą šalia. Pas mokytoją galima nuvažiuoti pasikonsultuoti, įgyti naujų žinių ar prisiminti, tačiau likusį laiką tik pats atlikėjas turi įsivertinti save įrašų pagalba ir gebėjimu save klausyti.
Dainininkas C1	Šiuo metu jaučiuosi taip, jog gebu objektyviai matyti savo gabumus, talentą ir kitus profesinius gebėjimus. Mano nuomone, šiems įgūdžiams įgauti ir tobulėti turėjo daug įtakos mano pačios ir dėstytojos kartu nudirbtas darbas.

	Manau, jog be dėstytojos pagalbos ir noro tobulėti kartu šiuo metu galbūt nebūtų tokių rezultatų. Tad tvirtai galiu sakyti, kad santykis su sava dėstytoja turi didžiulę įtaką mano gebėjimams.
Dainininkas C2	Manau savo techninius ir artistinius gebėjimus įvertinti galiu gana adekvačiai, bet ne visada iki galo objektyviai. Užtikrintam objektyvumui trukdo patirties stoka, o kartais ir emocijos. Emocijos trukdo tada, kada imu mažiau savimi tikėti, ir atrodo jog progreso nėra. Tačiau tokiais atvejais (ir ne tik tokiais) labai verta save įsirašyti, arba dar geriau - nusifilmuoti. Tada lengviau objektyviai save įvertinti, ir pamatyti savo klaidas, bet tuo pat metu ir gerus dalykus. Dar naudingiau įrašus nagrinėti su dėstytoju. Santykis su pedagogu labai svarbus objektyviam savęs vertinimui. Svarbu, kad dėstytojas nei pervertintų, nei nuvertintų ir neiškreiptų požiūrio į dabartinį studento dainavimo lygį. Man šiuo atžvilgiu pasisekė, nes manau jog dėstytoja vertina objektyviai, pagal tos dienos dainavimo lygį .
Dainininkas C3	Manau galima gan gerai įsivertinti save peržiūrėjus video įrašus, perklausius balso įrašus, atkreipus dėmesį į kūno kalbą, galima gana aiškiai save įsivertinti technologijų pagalba, bei atkreipus dėmesį į besikartojančias pastabas, pasikonsultavus. Įtakos turi daug: darbas priešais veidrodį, darbas su savimi, kartais darbas su veidrodžiu ir vaizdo įrašinėjimas nėra profesoriaus prioritetas, bet tai yra labai naudinga. Pedagogas tam turi atrasti laiko ir noro. Sakyčiau, kad per valandą realu pasidaryti 2 video įrašus, tas darbas labai išsekina.
Dainininkas C4	Iš dalies jaučiuosi galinti įvertinti kai kuriuos gebėjimus. Visuomet norisi išgirsti nuomonę iš šalies. Be abejo, pedagogo pastabos bei skatinimas dirbti savarankiškai padėjo išvystyti šiuos įgūdžius. Santykis su pedagogu buvo ir yra labai svarbus. Vienu svarbiausių santykio aspektų man yra pasitikėjimas pedagogu. Tuomet tiek pagyrimai, tiek kritika yra labai vertingi – priimi juos kaip kritiką darbui, objektyvų darbo įvertinimą.
Dainininkas C5	Manau, kad šiuo metu gebu vertinti savo gebėjimus, ir tikrai manau, kad dabartinis dainavimo pedagogas prie to prisidėjo. Yra buvę, kai negebėjau vertinti savo privalumų, mačiau tik trūkumus ir klaidas, ir tuometinis dainavimo pedagogas tikrai galėjo padaryti tam įtakos. Manau, kad kai pabrėžiama tik tai, ko nemoki, imi nematyti to ką sugebi, ir atvirkščiai, kai esi vien giriamas, gali nebepastebėti savo klaidų. Dabar su vokalo pedagogu kalbame ir apie tai ko dar trūksta, ir apie tai kas jau pavyksta, manau tai padeda ir man pačiai teisingiau save vertinti.

Diagnostinis blokas Nr. 1

Klausimas Nr. 3

Diagnostinis blokas	„Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“
Pasitikėjimas savimi	<i>Ar pakankamai pasitikite savimi scenoje ir kitoje su atlikėjo profesija susijusioje veikloje? Kokią įtaką tam turėjo (turi) vokalo pedagogas?</i>
Dainininkas A1	Dažniausiai taip. Ypač jeigu vaidmuo , vokalinė partija yra man tinkama. Į sceną einu atsakingai, su pagarba, jaudinuosi, bet visada žinau, kad aš to visada norėjau, o dabar tą galiu daryti. Scenoje uždaviniai visai kiti, nei būnant užkulisuose. Ten nebelieka savęs. Todėl joje būti man patinka,

	<p>patinka persikūnyti į personažą, dainuoti, kalbėti jo vardu, reaguoti jo reakcijomis..Jei (o kartais nutinka ir tai) tenka suklysti – sakau, kad suklydau ne aš, bet mano personažas. Akademiniam koncerte esi vienas – be personažo kostiumo, grimo, be režisieriaus situacijų, mizanscenų, be specialaus apšvietimo, be (dažnai) orkestro ir dirigento. Taigi, tarsi nuogas prieš publiką. Kur kas sudėtingesnė situacija, nei teatro scenoje.Čia pagrindinė (ir vos ne vienintelė išraiškos priemonė) yra tavo balsas. Per balsą viską, ką išvardinau ką tik, tenka „ištransliuoti“ taip įtaigiai ir taip įtikinamai. Balse turėtų atsispindėti visos aplinkybės, situacijos, emocijos... Vokalo įgūdžiai ir technikos priemonės, teisingai parinktos ir galinčios perteikti visa tai, didele dalimi yra vokalo pedagogo nuopelnas.</p>
Dainininkas A2	<p>Savimi visada pasitikėjau, bet scenos jaudulys visada buvo. Kadangi kai kurie pedagogai buvo perdėm kritiški, tai tikrai nesuteikė per daug pasitikėjimo kuris pagaliau išsireiškė baimėmis ir fobijomis..</p>
Dainininkas A3	<p>Pasitikėjimas savimi scenoje svyruoja priklausomai nuo įvairių faktorių, tokių, kaip scenos partneriai, repertuaro pasirinkimas, programos paruošimo lygis/kokybė etc. Neretai patiriant nesėkmę repeticijų ar koncertų metu, galvoju, kad tie mokytojai, kurie pranašavo nesėkmę, buvo teisūs. Traumuojantys įrašai atmintyje pasilieka ilgam. Keista, tačiau sėkmės atveju, apie pozityvius mokytojus nepagalvoju, vis dėlto manau, kad pastarųjų dėka vis dar stoviu scenoje.</p>
Dainininkas B1	<p>Scena yra nepaaiškinamas traukos objektas, kuris tuo pačiu be galo ir baugina, ten tu esi visiškai nuogas, o vokalo pedagogas tarsi rūbų dizaineris parengia tave pasitikėjimo bei žinių rūbais.</p>
Dainininkas B2	<p>Pasitikėjimas scenoje, tikriausiai, išauga einant į ją, patiriant įvairiausių nuotykių ir patirčių. Žinoma, svarbu ir mokytojo nuomonė, kuri gali taip pat auginti dainininko pasitikėjimą ir tikėjimą ne tik savimi, bet ir savo profesija. Svarbiausia - nesižvalgyti atgal, nesureikšminti nesėkmių, o jas įvertinti kaip patirtį ir to atsikračius, eiti toliau.</p>
Dainininkas C1	<p>Savo pasitikėjimą savimi scenoje vertinu gan normaliai, jis nėra labai didelis, bet taip pat nėra taip, kad jo visai nebūtų. Dažnai kyla abejonių dėl baimės ir jaudulio prieš išeinant į sceną, bet tai priimu kaip gan normalų dalyką, kuris negriauna bendro vaizdo. Ties pasitikėjimu savimi manau, kad dėstytojas turi šiokią tokią galią studentui įdiegti pasitikėjimą savo jėgomis ir bandyti tai stiprinti, bet, pagrinde, pasitikėjimas savimi yra pačio žmogaus psichologinis momentas, kaip jis sugebės save nuteikti, su savimi susitvarkyti. Manau, jog man yra panašiai kaip ir visiems kitiems, be abejo, dėstytoja padeda ties tuo, jos palaikymas daug duoda, bet, pagrinde, pati pasitikėjimą savimi auginu arba griaučiu.</p>
Dainininkas C2	<p>Scenoje savimi pasitikiu užtektinai. Žinoma, norėčiau nerimo ir baimės prieš pasirodymą jausti dar mažiau, tačiau nerimas ir baimė labiausiai mane kausto būtent prieš pasirodymą, bet ne scenoje. Scenoje prasideda visai kitas gyvenimas, ir ypatingai smagu ir gera atsiduoti tai kūrybai kuri vyksta čia ir dabar. Žinoma, kuo tvirtesnis techninis ir interpretacinis bagažas, tuo laisvės atsiranda daugiau, tačiau jau ir dabar jaučiu džiaugsmą dalintis tuo, ką išmokau. Dėstytoja, žinoma, kryptingai prisideda prie techninio ir interpretacinio bagažo kaupimo, kuris padeda scenoje jaustis tvirtiau, tačiau pačią meilę publikai, ir gebėjimą bent kažkiek tvarkytis su jauduliu teko įgyti pačiam, per praltiką.</p>

Dainininkas C3	Bendrai, vokalo studijos duoda daug drąsos eiti į sceną. Atidirbus kūrinius bei atitinkamai atrepetavus kūrinius,ėjimas į sceną yra šventė. Gerbiu tuos vokalo pedagogus kurie realiai duoda šansą atlikėjui-mokiniui eiti į sceną bent porą kartų į mėnesį, kitaip, mokymasis yra gan lėtas, kūriniai eina lėtai...
Dainininkas C4	Pasitikėjimo galėtų būti daugiau. Manau, jis tiesiogiai susijęs su įgūdžiais. Kuo geresni įgūdžiai - tuo daugiau atsiranda laisvės ir pasitikėjimo savimi. Pegagogas tam turi tiesioginės įtakos. Išėjus iš dainavimo klasės jau reikia rodyti gebėjimus ir pasiruošti sulaukti kritikos, kuri dažnai gali būti nekonstruktyvi ir skaudi. Dėstytojas padeda išsiugdyti vidinį matą savęs vertinimui. Vertinti save išmoksti pagal tai, koks buvai vakar ir tai, ko tu nori pasiekti, o ne tai, kaip tave mato kiti ar kaip jie nori tave matyti.
Dainininkas C5	Su pasitikėjimu, manau, visko visiems būna, negalėčiau pasakyti, kad jau pilnai savimi pasitikiu, bet manau, kad judu ta linkme, kai pasitikėjimas po truputį auga. Vokalo pedagogas tikrai turėjo tam įtakos. Žinoma, tai nepriklauso vien nuo pedagogo, bet aš asmeniškai buvau praradusi pasitikėjimą savimi, nes mano vokalo pedagogas manimi netikėjo, tačiau su dabartiniu vokalo pedagogu jį atgaunu, nes jis ne tik parodo klaidas, bet ir paskatina, kai kažkas pavyksta sako, kad gali būti ir dar geriau.

Diagnostinis blokas Nr. 1

Klausimas Nr. 4

Diagnostinis blokas	„Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“
Kūrybiškumas	<i>Ar jaučiatės kūrybiška (-as)? Kaip Jūsų kūrybingumas pasireiškia scenoje ir ruošiantis jai? Ar studijų laikotarpiu jutote pakankamą padrąšinimą būti originaliam? Ar buvote giriamas už originalumą, pavyzdžiui, kitokią atliekamų kūrinių interpretaciją, ypatingo tembro atskleidimą?</i>
Dainininkas A1	Kaip minėjau aukščiau, tai priklauso nuo situacijos ir darbo pobūdžio. Man patinka ieškoti, matyti kitų atradimus. Tiesa, yra situacijų, kuomet muzikinio teksto interpretacijos neturėtų dominuoti prieš stilistinius reikalavimus ir tradicijas. Tai apsprendžia spektaklio meno vadovas (dažniausiai dirigentas) ir jo erudicija. Darbas su režisieriais būna įvairus. Vieni labiau pasitiki artistu ir palieka daugiau erdvės personažo kūrimui savarankiškai, kiti labai tiksliai ir preciziškai reikalauja jo vizijos ir mizanscenų įgyvendinimo, tada kūrybiškumas tampa prieštaringas, kartais komplikuoatas. Studijų laikais jčiau kūrybingumo skatinimą ir palaikymą iš pedagogų pusės. Vėl – labiau operos studijoje, kamerinio dainavimo kūrinių interpretacijose. Dainavimo pamokose labiau buvo koncentruojamasi į vokalinę techniką, garso lygumą, prigimtinio tembro ryškinimą.
Dainininkas A2	Taip, esu kūrybiška ir niekuomet vienodai neatlieku kūrinių koncerto metu. Visuomet ieškojau įdomių, neatliktų kūrinių, kūriau įdomias programas. Taip, studijų metu buvau skatinama domėtis, ieškoti, studijuoti muzikinę literatūrą. Vienų pegagogų buvau peikiama, o kitų -skatinama.
Dainininkas A3	Man svarbus aktorinis dainininko darbas; visada jaučiu poreikį išreikšti kūrinio personažo dvasinę būseną, šiam tikslui pasiekti reikia tam tikro kūrybiškumo, drąsos interpretuoti. Studijų laikotarpiu išskirtiniais atvejais dainavimo pedagogų buvau vertinama, kaip išraiškinga dainininkė ir gera

	aktorė, balso grožis taip pat retkarčiais buvo pagiriamas, suprantama, daugiau dėmesio ir pastabų tekdavo dainavimo technikai.
Dainininkas B1	Aš esu visada už originalumą, tačiau studijų metais pirmiausia turime išmokyti pagrindų, kurių vedini vėliau galime išreikšti savo prigimtini originalumą.
Dainininkas B2	Kūrybiškumas užkoduotas kiekviename žmoguje. Žinoma, jis gali būti įvairiausio pobūdžio ir atsiskleisti netikėčiausiose situacijose. Mano manymu muzikos akademija tikrai nėra vieta atsiskleisti originalumui ir kūrybiškumui. Šiuo atveju kalbu apie Lietuvos ugdymo procesą. Taip, tik atėjus mokytis originalumas gali būti visiškai nepriimtinas ir pakišti koją mokymosi ir tobulėjimo procese, tačiau ilgainiui mokymosi procesas ir gebėjimas interpretuoti kinta, tačiau pedagogai išspraudžia studentus į atitinkamus rėmus, kas sumažina atlikėjo kūrybiškumą. Taip primetamos klišės ir “standartas” nemažai dainininkų paverčia tokiais pat. Aišku yra atitinkami laikmečiai ir dainavimo tradicijos, nuo kurių nereikėtų bėgti, tačiau interpretacija paliekant laikmečio dainavimo tradiciją pakeičia kūrinį ir jis nuskamba kitaip. Juk kiekvienas atlikėjas kūrinį išjaučia visiškai skirtingai pagal savo patirtis ir vidinę būseną, o pedagogo kišimasis ne į techniką, o į interpretaciją “nužudo” dainininko savastį kūrinyje.
Dainininkas C1	Save vertinu kaip labai kūrybišką, idėjų pilną žmogų, bet mano kūryba tikrai nepasireiškia visada. Darbo pradžios metu neužsiimu jokia kūryba, telkiuosi tik į elementariausius, svarbiausius ir techniškiausius dalykus, kad turėčiau pamatą ant ko galėčiau statyti idėjas. Vėliau, laikui bėgant, „nušlifavus“ ir įdainavus kūrinius aš pridedu savo kūrybą, interpretaciją, tuomet jau dirbu pagrinde ties tuo. Pačiu studijų laikotarpiu sulaukiu komentarų dėl savo originalių interpretacijų ar meninių sprendimų.
Dainininkas C2	Jaučiuosi kūrybiška, bet dėl šios savybės skatinimo esu itin dėkinga savo profesorei. Ji didžiulę reikšmę teikia muzikinės kūrinio minties išpildymui, ir visada pagiria už originalų interpretavimą (jei tai atitinka to laikmečio stilių ir kompozitoriaus braižą), tad šia prasme man labai pasisekė. Turiu kūrybinę laisvę, kas man yra didžiausia motyvacija. Turint kūrybinę laisvę, gali kūriniuose atskleisti savo vidinį pasaulį, ir muzika tampa begalo artima. Neturint kūrybinės laisvės, ir šabloniškai atliekant kūrinį dingsta visa meno esmė.
Dainininkas C3	Taip, jaučiuosi kūrybiška, visada ieškau išraiškos galimybių, spalvų, arba sudainuoti kūriniai kitaip nei iki šiol buvo dainuojamas labai žinomų atlikėjų, kad kūrinys netaptų „nuvalkiotas“ kartais reikia iškapstyti labai senų ar retų atlikėjų įrašų, kad ir prieš šimtą metų. Taip pat manau svarbu pasikonsultuoti su gimtakalbiu užsienio kalbos klausimais, tuomet jaučiuosi užtikrinta dėl savo pasirinkimų. Dėl pagyrimo, tai taip, po koncerto yra tekę išgirsti pagyrimo iš publikos, visiškai nepažįstamų žmonių kurie suvokė kūrinio sudėtingumą ar jiems patiko emocijos. Dėstytojai giria iš akademinės pusės...
Dainininkas C4	Kaip ironiškai tai beskambėtų kūrybiškesnė jaučiausi iki įstojimo į akademiją, galbūt dar pirmuosiuose kursuose. Kūrybingumas man yra neatsiejamas nuo laisvės ir pasiruošimo. Be pasiruošimo (įvairios veiklos, spektaklių, vizualinio meno, parodų lankymo) scenoje nebus ką išlaisvinti. Padrąšinimą būti originaliam jutau iš kai kurių dalykų dėstytojų. Retkarčiais sulaukdavau pagyrimų už kūrinių interpretaciją, tačiau nenagrinėjome, kas galėtų pagelbėti interpretuoti kūrinius. Taigi, tiesiogiai paskatos

	originalumui nesulaukiau. Dažniau susidurdavau su „kanonais“, nusistovėjusiomis taisyklėmis.
Dainininkas C5	Manau, kad esu kūrybiška, ir stengiuosi kūrybiškumą puoselėt, auginti, scenoje jis labai svarbus, manau originalumas ir kūrybiškumas yra tie dalykai, kurie atskiria atlikėjus, kad jie nebūtų visi vienodi. Padrąsinimą interpretuoti, kūrybingai žiūrėti į kūrinį, jaučiu, bet visgi manau, deja, akademijoje labiau vertinamas ne originalumas, o toks atlikimas, kuris įtikytų, būtų įprastas klausantiems dėstytojams.

Diagnostinis blokas Nr. 1

Klausimas Nr. 5

Diagnostinis blokas	„Empatiško ryšio atspindys muzikos atlikėjo kelyje“
Empatiški santykiai su kolegomis	<i>Kiek Jums svarbus harmoningas santykis su scenos partneriais ir kitais Jūsų, kaip dainininko (-ės), kolegomis ir koks jis turėtų būti, siekiant optimaliausio kūrybinio, muzikinio rezultato? Kokia dalimi, Jūsų nuomone, šio santykio pavyzdys galėjo būti paimtas iš Jūsų dainavimo pedagogo?</i>
Dainininkas A1	Labai svarbus. Tiek muzikinėje plotmėje, tiek sceninėje partnerių ansambliškas neišvengiamas. Nors visi turime skirtingus uždavinius, tikslas turėtų būti vienas – kuo tiksliau ir aiškiau atskleisti kompozitoriaus užmanymus ir įgyvendinti dramaturginę „legendą“. Jeigu partneris užsiima bereikalingu dominavimu ir savęs demonstravimu arba tą dieną yra „iškritęs“ iš savo galimybių ribų – negali prilygti scenos partnerių kokybiškam dainavimui ir vaidybai – visas spektaklis išgyvena nesėkmę, ne tik tas susireikšminęs arba paliejęs solistas. Partnerių pagarba vienas kitam tiek užkulisiuose, tiek (ypač!) scenoje labai persiduoda ir juntama žiūrovui, dėl kurio faktiškai einame į sceną. Žinoma, vieni kolegos yra labiau mėgiami, kiti mažiau, su vienu bendrauji, kitų vengi, bet atvira konfrontacija yra ne tik nenaudinga, bet ir žalinga. Aikštingas pasakymas „na, su tuo/ta, tai aš nedainuosiu/nevaidinsiu“ rodo ne tik nekultūringumą, bet ir neprofesionalumą. Kiek teko domėtis, mano dainavimo pedagogas nuo teatro užkulisinio intrigu ir boheminio gyvenimo buvo atsiribojęs.
Dainininkas A2	Manau, kad esant geram, kūrybiškam, kolegiskam santykiui su partneriais ir kolegomis, galima pasiekti geriausio meninio rezultato. Mano pedagogai, kaip minėjau, buvo įvairūs. Vieni buvo labai konservatyvūs, kiti skatino siekti kitkokio, platesnio bendradarbiavimo ir pritarė mano ieškojimams.
Dainininkas A3	Harmoningas santykis su scenos partneriais man yra labai svarbus, kiekvieną kartą dėl to paties – pozityvi aplinka padeda siekti geriausio įmanomo rezultato, aišku, nenuolaidžiau jant nei sau nei scenos partneriams. Manau, kad pedagogo elgesys ir darbo metodai gali būti įvairiais laipsniais perimami, bijau, kad didžia dalimi sąsąmoningai, tačiau kažkiek ir sąsąmoningai.
Dainininkas B1	Mano nuomone, akademijoje buvo formuojamas keistas konkurencijos pradas, tačiau mano pedagogas visuomet sakydavo, jog turi eiti savo keliu iškėlus galvą ir ne klausydama kitų piktų kalbų, tačiau nors ir žinojau, kad tai nieko nereiškia, tai labai žeidė ir mažino pasitikėjimą savimi, keitė charakterio bruožus. Tačiau turiu pripažinti, kad yra ir labai sveikai

	<p>mąstančių dainininkų, kurie elgiasi korektiškai ir draugiškai, o scenoje yra didžiausi partneriai ir gelbėtojai reikiamu momentu. Gera atmosfera padeda gyventi tiek scenoje, tiek gyvenime.</p>
Dainininkas B2	<p>Ryšys su kolegomis yra tikrai juntamas scenoje ir rezultate. Įsivaizduokim meilės duetą su partneriu, su kuriuo itin sunkus pasiruošimo procesas ar bendradarbiavimas scenoje. Toks duetas iš karto bus mechaniškas ir dirbtinis, nes jausmo nebus, o tik gebėjimas gerai suvaidinti meilę. Tarpusavio ryšys ir pasitikėjimas scenoje yra labai svarbus, ypač ilgų repeticijų metu, kai pervargimas pradeda imti viršų ir emocijos užgožia sveiką protą. Taip pat svarbu ir geras santykis su dirigentu ar pianistu. Muzikoje mes visi esame kaip vienas. Tik esant gerai atmosferai, įsiklausymui ir vienas kito lydėjimui muzikoje, gali gimti gražus ir harmoningas viso kūrinio atlikimas. Toks atsinešimas į kolegas greičiau gimsta iš pačio savęs santykio į kitą žmogų ir gebėjimą bendradarbiauti, negu pedagogo pavyzdys. Niekada nebuvau iš tų, kuriai pedagogas buvo vienintelis pavyzdys, tad manau, jog santykis scenoje su kolegomis išplaukia iš pačio žmogaus vidaus.</p>
Dainininkas C1	<p>Suvokimą apie darbą su kolegomis ir scenos partneriais išties paėmiau ir išmokau iš savo dėstytojos. Jos pagrindinė taisyklė visuomet tokia: savo scenos partnerį visada turi gerbti. Nesvarbu, žmogus tau gali nepatikti, jis gali erzinti arba jo nuomonė gali būti kardinaliai kitokia, bet visa tai reikia atmesti ir dirbti savo darbą atsižvelgiant į kitus. Niekas neprašo bičiuliuotis ir būti labai familiariai su visais, bet paisyti kito nuomonę, tartis dėl bendro tikslo ir draugiškai bei pagarbiai diskutuoti yra būtina.</p>
Dainininkas C2	<p>Manau, jog pagrindinė harmoningo santykio su kolegomis taisyklė - pagarba. Harmoningas santykis svarbus tuo, jog jame jautiesi saugiai, ir visą savo dėmesį skiri kolektyvinei kūrybai. Taip pat turint harmoningą santykį su kolegomis sumažėja baimė klysti ir ieškoti. Pagarbus santykis su kolegomis itin svarbus, tačiau jis prasideda nuo savęs paties ir santykio su savimi. Visi esame ir geri ir blogi, ir geranoriški ir pavydūs, tačiau tik mes patys renkames kokias savybes atspindėsime labiausiai, ir dažniausiai tas pačias savybes iššaukiame kituose. Taigi, harmoningas santykis, paremtas pagarba ir pasitikėjimu kūrybiniame procese yra didelė dalis sėkmingo bendradarbiavimo. Mano dėstytoja akcentuoja šiuos dalykus, jai labai svarbu kad visi klasėje sutartume gražiai ir būtume vieningi.</p>
Dainininkas C3	<p>Na, su scenos partneriais gali būti visko, galbūt svarbiausias būna harmoningumas su dirigentu ir režisieriumi, nes jie vadovauja „paradui“, taip pat su akomponuojančiu instrumentalistu, gali būti visko... Manau svarbiausia yra pagalba ir tolerancija vienas kitam, nedera kritikuoti vienas kito technikos, bet dėl stiliaus galima ir verta ginčytis, taip atlikimas taps rafinuotesnis, geresnis. Dėl pedagogo pozicijos, pati nesu mačiusi gyvai kaip pedagogas dirba su savo kolegomis, bet esu gavusi patarimų dėl vaidybos ir dainavimo duetu, ansambliu, svarbu, jog pedagogai duotu tinkamus patarimus. Vis dėlto, jie yra mokytojai.</p>
Dainininkas C4	<p>Harmoningas santykis labai svarbus. Visgi kuriamas bendras kūrinys, darbas. Manau, kad turėtų vyrauti savitarpio pagalba ir „vienas už visus, visi už vieną“ principas. Dainavimo pedagogas yra pirmas ir artimiausias pavyzdys kaip reikėtų dirbti scenoje. Pedagogas moko ne tik dainavimo, bet ir tam tikros pasualėžiūros, etikos, elgesio modelių.</p>

Dainininkas C5	Manau, kad santykis su kolegomis scenoje yra svarbus. Nemanau, kad visi kolegos scenoje būtinai turi būti geri draugai, tačiau manau svarbu, kad santykis ir požiūris vienas į kitą būtų šiltas, t. y. kad vieni kitiems padėtume, bendradarbiautume, ieškotume bendro įsivaizdavimo kokio rezultato norime. Manau kažkuria dalimi dainavimo pedagogas galėjo būti pavyzdys, matant kaip bendrauja su kolegomis, tačiau visgi manau šis dalykas daugiausia ateina iš patirties – kai bandai su kolegomis kažką kurti, ieškoti bendrų muzikinių ar vaidybinių sprendimų, pajauti, kiek svarbus yra tarpusavio santykis.
-------------------	--

Diagnostinis blokas Nr. 2

Klausimas Nr. 6

Diagnostinis blokas	„Empatijos sąvoka ir empatiškas mokytojas“
Empatija ir empatiškas mokytojas	<i>Kas Jums yra empatija? Kaip apibūdintumėte empatišką mokytoją?</i>
Dainininkas A1	Noras pasidalinti savo patirtimi, žiniomis, naujais suvokimais, metodika, kurią įgyjame savo asmeninių ieškojimų kelyje. Sugebant analizuoti ir apibendrinti savo sėkmes ir nesėkmes, bandyti trumpiausiu keliu ir būdais perduoti reikalingas žinias, įdiegti pojūčius, išaiškinti prioritetus, suvoktą dainavimo esmę. Kad mokinys priimtų visą informaciją, mokytojas privalo užsitarnauti mokinio visišką pasitikėjimą ir tikėjimą jo tiesa. Mokytojas neturėtų kelti mokiniui baimės, įtampos, streso, lygiai kaip ir abejingumo, nepagarbos ar net paniekos. Profesinė kompetencija turėtų derėti su vidine kultūra, bendravime neturėtų rasti vietos perdėtai simpatijai ar antipatijai. Kaip gyvūnas (šuo) pripažįsta šeimininką ir jam paklūsta, taip studentas turėtų pasikliauti dėstytojo gebėjimu jį vesti, jam vadovauti, o dėstytojas atsakingai ugdyti, mokyti ir formuoti ne tik pagal mokymo programas, bet skatindamas plėsti studento akiratį ir žinias ne tik muzikoje, bet mene plačiaja prasme, estetikoje, filosofijoje, psichologijoje, istorijoje ir t.t. Empatiškas dėstytojas/mokytojas neturėtų piktnaudžiauti ir naudotis studentų atsidavimu. Paskaitoje turėtų būti sukurta darbinga, kūrybinga, geranoriška atmosfera. Manau, prie šio apibūdinimo tiktų teisingumo, padorumo, nedviveidiškumo savybės.
Dainininkas A2	Man empatija reiškia įsiklausymą į kito žmogaus jausmus, jo būsenas. Pagarba kito žmogaus mąstymui, jo pažiūroms. Emocinis kito žmogaus palaikymas.
Dainininkas A3	Empatija yra gebėjimas suprasti kito žmogaus savijautą. Empatiškas mokytojas atpažįsta mokinio emocines būsenas ir atsižvelgia į jas modeliuodamas savo darbą.
Dainininkas B1	Manau, kad įvedus į vikipediją surastume žodžio empatiją reikšmę, tačiau man tai yra slaptas ryšys, kuomet dėstytojas jaučia, kokiu būdu, kokiu keliu prieiti ir vesti tave profesiniu keliu.
Dainininkas B2	Man empatija yra gebėjimas paminti savo egoizmą. Toks ir turėtų būti pedagogas. Empatiškas pedagogas turėtų pamiršti visas savo neišpildytas ambicijas, kurias nori išpildyti savo studentuose. Apskritai pedagogas turi būti kaip lakmuso popierėlis kuris geba pajauti, kada galima studentą paspausti, o

	kada atsiranda ta riba, kai galima moraliai studentą palaužti ir įvaryti jam atitinkamus kompleksus. Juk studentas, ypač mokslų pradžioje, ypatingai tiki savo pedagogu, jo darbo metodika ir asmenybe.
Dainininkas C1	Man empatija yra mokėjimas pažvelgti į pasaulį ir aplinką per kito žmogaus prizmę ir bandyti pajusti to kito žmogaus jausmus. Manau, kad ir empatišką mokytoją apibūdinčiau panašiai. Tas, kuris geba suprasti, atjausti ir matyti dalykus iš kitos pusės, tas turi puikių galimybių tapti geru pedagogu.
Dainininkas C2	Empatija yra gebėjimas “išokti” į kito asmens batus. Pamėginti suprasti kito žmogaus vidinį pasaulį, priimti jo patirtį, ir požiūrį, net jei jis ir kontrastuoja su tavuoju. Empatija yra gebėjimas neteisti, ir nesusidaryti išankstinės nuomonės apie žmogų. Dirbant pedagoginį darbą empatija yra vienas svarbiausių elementų. Žinoma, yra pedagogų, kurie vadovaujami taisykle su studentais į asmeniškumus neiti, tiesiog atidirbti savo darbą kokybiškai, per daug nesigilinant į jų vidinį pasaulį. Toks mokymo stilius galimas, tačiau ne visiems tinkamas. Yra labai skirtingų tipų studentų, ir kai kuriems netgi labiau patinka darbas be tiesioginio gilinimosi į jų asmenybę, manau jog aš priklausau būtent šitam tipui. Tačiau tokia darbo estetika nereiškia, jog šiame dėstytojo-studento santykiuje nėra empatijos, ar tarpusavio supratimo. Dėstytojo gebėjimas nuspėti koks bendravimo būdas su studentu atneštų geriausius mokymosi rezultatus yra empatija.
Dainininkas C3	Empatija tai sugebėjimas įsijausti į kito vaidmenį, „įlipti į kito šlepetes“, atitinkamai įvertinus patarti, paguosti, paskatinti žmogų, atjausti, bandyti suprasti, būti jautriu kito atžvilgiu. Empatiškas mokytojas niekada nešauks ant studento, nemėtys į jį daiktų, nesmurtaus, nepurtys jo ir netaikys psichologinio smurto. Tačiau tikram gyvenime būna visko, galiu pasakyti, kad esu patyrusi spaudimą ne vieną kartą, dažnai tai įvyksta dėl netolerancijos bei noro vadovauti, taip pat studentas dažnai spaudžiamas neturėti savo nuomonės ar būdų atlikimo mene, turi dirbti pagal nurodymus, nors tai jam netinka ar net yra žalinga, toks aklas mokytojo dėstymas priveda prie tuščių klasių laikui bėgant.
Dainininkas C4	Man empatija yra gebėjimas įsijausti (ir suprasti), ką patiria ir jaučia kitas žmogus. Jausti jo padėtį ir būseną. Empatiškas mokytojas supranta, su kokiais iššūkiais susiduria mokinys, supranta jo elgesio priežastis ir sugeba rasti individualius sprendimo būdus, nedirba ir nebendruoja „pagal šabloną“. Mokinys su empatišku pedagogu yra komanda, o ne „ponas“ ir „tarnas“.
Dainininkas C5	Empatija man yra kito žmogaus emocinės būsenos, poreikių pajautimas. Empatiškas mokytojas, mano nuomone, yra tas, kuris geba su mokiniu sukurti tokį santykį, kad mokinys šalia jo jaustųsi laisvas bandyti naujus dalykus, nebijotų klįsti, nebijotų papasakoti apie sunkumus su kuriais susiduria besimokydamas, prašyti patarimo.

Diagnostinis blokas Nr. 2

Klausimas Nr. 7

Diagnostinis blokas	„Empatijos sąvoka ir empatiškas mokytojas“
Empatijos patirtis dainavimo	<i>Ar yra tekę patirti empatiją dainavimo mokymosi etape? Jei taip, kiek prie to prisidėjo (prisideda) Jūsų dainavimo pedagogas ir kuo šis empatiškas ryšys pasižymėjo (pasižymi)?</i>

mokymosi etape	
Dainininkas A1	Taip, yra tekę patirti. Kad ir toks pavyzdys. Ateini į pamoką, o pedagogas sako: „galvojau apie tavo programą, apie tą ar kitą sudėtingą vietą tokiam ir tokiam kūrinyje...“ Labai svarbu žinoti, kad tu esi kažkam svarbus, kad ir tavo pedagogas nėra abejingas! Tokie momentai paliečia asmeniškai, neabejingumas išugdo pagarbą, studento išipareigojimą nenuvilti dėstytojo, jo lūkesčių ir investicijų. Įvyksta reikalingas abipusis ryšys. Atsiranda motyvacija ne tik studentui, bet pačiam dėstytojui dirbti su aktyviu ir žingeidžiu studentu. Įvardinčiau tai kūrybinio proceso, kūrybiniais ieškojimais, o ne vien dainavimo pamoka.
Dainininkas A2	Iš skirtingų pedagogų sulaukiau ir skirtingo elgesio: vieni jų, mokymosi etape, dirbo kritikuodami, žemindami, keldami balsą, buvo nepakantūs mažiausiai klaidai, kiti gi – motyvavo, palaikė, skatino eiti pirmyn, nenuleisti rankų siekiant savo tikslo.
Dainininkas A3	Taip, teko patirti. Manau, kad mokytojas turi žymiai daugiau galių, nei studentas, sukuriant empatinį mokytojo ir mokinio ryšį, nes būtent mokytojas vadovauja pamokoje. Dažnas jaunas žmogus suvokia (ir pagrįstai) savo, kaip žymiai mažiau patyrusio, mažiau gebančio padėti, dėl to pasižymi drovumu, neretai sutrinka, dar negalėdamas tobulai įvykdyti pamokoje gaunamų užduočių. Štai čia ir reikia ne tik mokytojo reikalavimų, bet ir kantrybės bei padrasinimų. Sėkmės atveju studentas atvirai reaguoja į geranoriškas mokytojo pastabas ir mokymo procesas įgyja pagreitį.
Dainininkas B1	Ryšys tarp studento ir dėstytojo jokiais būdais negali būti joks, tai glaudus bendradarbiavimas ir jausmų sąlytis, kuris veda tik geru keliu, jeigu tie du žmonės suranda tinkamą raktą bendravime - mokyme.
Dainininkas B2	Manau, kad empatijos dainavimo profesijoje yra mažai. Tai specialybė, kurioje norint išlikti turi būti šaltas ir gebėti atsiriboti nuo įvairiausio dalykų bei spaudimo. Nesakau, jog neturime būti empatiški, tačiau empatiškumas suteikia pažeidžiamumą, o scenoje ir šiame versle turi būti kietas ir nepalaužiamas.
Dainininkas C1	Empatija patyriau visą laiką, kol mokiausi dainuoti. Mano tiek buvusi, tiek dabartinė pedagogė yra nuostabios moterys, kurios niekada nepamiršta kito žmogaus. Tas ryšys, kurį esu sukūrusi su abiem pedagogėmis, galiu drąsiai teigti, išliks visam gyvenimui. Jos ne tik suformavo mano darbo etiką, bet, taip pat, labai stipriai prisidėjo prie mano asmenybės formavimo, kas jaunam žmogui yra ypatingai svarbu.
Dainininkas C2	Manau studentą ir dėstytoją turi sieti empatiškas ryšys. Supratimas, kaip šią akimirką būtų geriausia paaiškinti, arba padaryti pertrauką. Kada padėtų griežtesnis žodis, o kada vienos kitos klaidos vertėtų išvis nepastebėti. Tai labai subtilūs dalykai, bet būtini. Mane su mano dėstytoja sieja toks ryšys, nes dėstytoja dažnai pajaučia koks profesinis patarimas šią akimirką man padėtų, juolab dainavimas ir apskritai muzikavimas yra smarkiai surištas su psichologija ir intuicija. Mano dėstytoja turi puikią intuiciją, tačiau galbūt jai kartais pritrūksta psichologinių žinių.
Dainininkas C3	Taip, turiu gerų atsiminimų. Pedagogas tiesiogiai pagiria, ar rekomenduoja studentą, tai stipriai teigiamai veikia.
Dainininkas C4	Empatiją tikrai teko patirti. Empatiškas ryšys padeda sukurti saugią aplinką mokymuisi ir saviraiškai. Dainavimą aš pavadinčiau prieštaringu terminu sukontroliuota laisvė. Jei klasėje nėra sudaroma laisvė klysti, bandyti ir ieškoti

	– nebus peržengtas kontrolės slenkstis. Empatiškas pedagogas atpažįsta įvairių nesklandumų priežastis – ar jos tėra baime, ar technikos trūkumas? Gebėdamas atpažinti savo emocijas, pritaikyti savo išgyvenimus (savistabos rezultatas) pedagogas padeda mokiniui atsiverti ir tapti geresne savo versija – labiau savimi.
Dainininkas C5	Taip, yra tekę patirti, ir su vokalo mokytoju taip pat. Šis empatiškas ryšys pasižymi tuo, kad pvz. nebijai papasakoti vokalo pedagogui, kas pasisekė ar nepasisekė kitose su dainavimu susijusiose paskaitose, paprašyti patarimo. Taip pat empatiškas ryšys kitų studentų, kolegų atžvilgiu, manau yra tada, kai pajaučiame, kada kažkam galbūt reikia padrąsinimo ar patarimo, pasidaliname išgyvenimais.

Diagnostinis blokas Nr. 3

Klausimas Nr. 8

Diagnostinis blokas	„Dainininko „aš“ ir empatija“.
Ryšys su vokalo pedagogu	<i>Apibūdinkite savo ryšį su vokalo pedagogu. Ar savo mokytojo asmenybę galėtumėte įvardinti kaip empatiškumo pavyzdį? Jei taip, kokiais bruožais ji/jis pasižymėjo (pasižymi)? Pabandykite šį santykį apibendrinti keliais raktiniais žodžiais (frazėmis), kurie labiausiai su juo asocijuojasi, glaustai nusako koks buvo (yra) Jūsų santykis su vokalo pedagogu.</i>
Dainininkas A1	Aukštos moralės, inteligentiškas, didelės erudicijos, kultūringas, išmintingas, atsakingas, punktualus, visada pasitempęs, nepriekaištingai ir švariai apsirengęs, geros nuotaikos, santūrus, atidus, besidomintis tavo šeima, namiškiais, buitimi, užkalbinantis, bet neišsivieliantis į bereikalingas ir nesibaigiančias kalbas, kantrus, supratingas, taktiškas, kartais taikliai kandus, teisingas, sakantis tik tiesą (nieko neišgalvoju ir ne pridėjau).
Dainininkas A2	Vienu atveju tai – Nepakantumas, kritiškumas. Kitu atveju tai – motyvavimas, drąsinimas, skatinimas.
Dainininkas A3	Man sunku apibūdinti ryšį su vokalo pedagogu vien dėl to, kad pedagogų turėjau daug (7, neskaitant dėstytojų, sutiktų dainavimo meistriškumo kursuose). Jau anksčiau išskyriau pirmąją dainavimo mokytoją, kuri buvo itin empatiška, taip pat paskutinis vokalo pedagogas išsiskyrė gebėjimu akimirksniu suprasti studento emocinę būseną. Jei pirmosios mokytojos pamokose buvo justis stiprus palaikymas, meilė dainavimo dalykui ir labai palankus mano balso vertinimas, tai antrasis mano čia minimas pedagogas dainavimo pamokose elgėsi gana provokatyviai, su humoristiniais intarpais, nebūtinai drasinančiai, tačiau neaišku kodėl, - jo pamokose jaučiausi gerai, niekada neapimdavo neviltis. Iš visų mano dainavimo mokytojų, vis dėlto, buvo tik viena akivaizdžiai antiempatiška mokytoja. Jos pamokose mano širdies tvinksnų garsas nustelbė pastabas apie dainavimą, kurias tuo metu priėmiau viso labo tik kaip begalinę panieką man ir visišką ir baigtinį mano gebėjimų nuvertinimą. Raktinės sąvokos (kalbant apie empatiškus mokytojus): meilė muzikai, studento balsui, kantrybė, ramybė, humoro jausmas.

	Raktinės sąvokos (kalbant apie neempatišką mokytoją): susierzinimas, pyktis, įžeidžios pastabos, negatyvios prognozės.
Dainininkas B1	Mano pedagogas tarsi tėvas, kuris reikiamu momentu buvo šilčiausias prieglobstis, o kitu tikriausias despotas. Šios savybės mane paruošė eiti dainavimo keliu. Esu be galo laiminga turėdama tokį nuostabų dėstytoją. Jo raktiniai žodžiai: „Viskas bus gerai, čia tik pradžia“ ir pan... Manau, tėvo ir dukros santykis jau nusako visus įmanomus raktonius žodžius.
Dainininkas B2	Kaip ir minėjau, pirmiausia turi būti ryšys ir supratimas iš abiejų pusių. Pedagogas turi būti gerbtinas pavyzdys ir autoritetas, o empatija ir sukuria tokį studento požiūrį į pedagogą.
Dainininkas C1	Mano dėstytoja yra viena iš tų žmonių, kurį galima laikyti pavyzdiniu empatišku žmogumi. Ji visuomet tave privers paskaitoje jaustis saugiai, komfortiškai ir atvirai, visada atsižvelgs į tavo norą, savijautą ir kitus dalykus, visuomet pasirūpins, kad tik viskas vyktų sklandžiai ir neliktų nei vienas jos studentas nuskriaustas. Ji sukuria tobulą darbinę terpę kiekvienam, kuris nori mokytis ir tam negaili laiko bei jėgų.
Dainininkas C2	Truputį kartosiuosi savo atsakymuose. Manau mus su dėstytoja sieja empatiškas, tačiau neasmeninis ryšys. Dėstytojos empatija pasireiškia gebėjimu suvokti kas šią, akimirka man padėtų geriau įsisavinti informaciją, kaip geriausia prie manęs prieiti, kad jausčiausi laisva kūrybiniame procese. Laisvė, pasitikėjimas, saugumo jausmas - tai žodžiai apibūdinantys empatišką santykį tarp dėstytojo ir studento, tinkantys ir man.
Dainininkas C3	Geras pedagogas visada pasiteirauja kaip sekasi gyvenimas, kaip psichologinė būklė, tai svarbu norint efektyviai siekti rezultatų kartu. Dažnai žmogui tiesiog reikia išsipasakoti, pedagogo darbas teigiamai nuteikti ar nukreipti, mokėti sudominti ir skatinti stengtis. Raktiniai ž.: pagarba, supratingumas, išklausymas, tolerancija, pagalba, draugystė, pozityvas, paskatinimas.
Dainininkas C4	Esu turėjusi įvairių pedagogų - ir autoritarų, ir visažinių, ir labai empatiškų. Džiugu, kad dažniau teko susidurti su empatiškais pedagogais. Empatiški pedagogai pasižymi atjauta ir komandinio darbo stiliumi – padeda identifikuoti problemą, sukuria saugią aplinką darbui, padeda išsiugdyti įrankius (duoti pratimų, knygų, video medžiagos) savarankiškam darbui, suteikia motyvacijos ir įkvėpimo. Santykis yra atviras, nuoširdus, pagrįstas kritika darbui, o ne asmeniui.
Dainininkas C5	Manau tikrai galėčiau savo dėstytoją laikyti empatiškumo pavyzdžiu. Tai lemia tokie Jo bruožai kaip gebėjimas išklaudyti, gebėjimas pajauti, kokios emocinės būsenos studentas yra būtent tą konkrečią dieną, gebėjimas palaikyti šiltą santykį ir tuo pat metu išlikti Mokytoju, pavyzdžiu.

Diagnostinis blokas Nr. 3

Klausimas Nr. 9

Diagnostinis blokas	„Dainininko „aš“ ir empatija“.
----------------------------	---------------------------------------

Ar empatija „užkrečiama“?	<i>Ar manote, kad esate empatiškas? Pakomentuokite, kodėl teigiate vienaip arba kitaip. Ar galėtumėte teigti, jog galėtote (ar bent iš dalies) to išmokti iš savo vokalo pedagogo? Ar sutinkate su teiginiu, jog empatija „užkrečiama“ ir galimai persiduoda ne tik kūrybai, bet ir kitoms gyvenimo sritims? Pakomentuokite.</i>
Dainininkas A1	Nežinau. Čia reikėtų klausti kitų nuomonės. Esu koks esu. Gal kiek empatiškas, o gal ir ne. Visiškai negalvoju ar tai empatija, ar kad norėčiau „būti empatiškas“. Apibūdinimai, sąvokos įprastame gyvenime, darbo procese neturi vietos ir laiko galvoje. Jei nėra ypatingo reikalo, stengiuosi klasėje dirbti betarpiškai, atpalaiduotai, linksmai. Pasitaiko visko, neslėpsiu. Tačiau tam turi atsirasti priežastys. Niekada pikto užantyje nenešioju, daugiau „pergyvenu“ dėl studento, kurį laiką išgyvenančio mano pasiūlytą dietą „be empatijos“. Bet tai irgi padeda. Tikrai netaikau to be reikalo. Manau, ne absoliučiai visose situacijose taikytinas empatinio bendravimo būdas, ypač jeigu mokinys pradeda tuo naudotis ir piktnaudžiauti. Visada pradžioje bandau užmegzti su studentu santykį kaip su protingu ir atsakingu asmeniu. Dažniausiai tai duoda gerų vaisių ir netenka gailėtis. Gera atmosfera klasėje duoda geresnių rezultatų. Ar empatija „užkrečiama“? Tikriausiai. Tik labai sužeistas žmogus nepajus, nepamatys, nesuvoks šios vertybės ir netrokš jos tęstinumo. Tęstinumas – prisijaukinimas, puoselėjimas, bandymas įdiegti pozityvą visose savo gyvenimo situacijose, ne tik kūryboje. Empatiškas arba laisvas žmogus yra kūrybiniškesnis, drąsesnis, atviresnis, įdomesnis...
Dainininkas A2	Manau, kad esu. Mano atveju tai priklauso nuo mano asmeninių charakterio savybių. Taip empatija, persiduoda. Norisi ja dalintis. Nors... sutikus kitokio būdo bruožų žmogų, reikėtų jam atsakyti jo užduotu tonu, nesistengti jam įtikti ar patikti.
Dainininkas A3	Manau, kad esu empatiška, bent jau visuomet stengiuosi tokia būti, jau vien dėl to, kad niekam mano profesijos lauke (studentams, bendradarbiams, scenos partneriams) netektų patirti tokios apgailėtinos savijautos, kurią pati patyriau susidūrus su empatijos stoka. Tuo tarpu, tikiuosi, kad empatiško elgesio pavyzdžius taip pat „nešiojuosi“ su savimi ir jais vadovaujuosi. Esu įsitikinusi, kad empatiško elgesio galima išmokti, ypač jei suvokiama tokio elgesio svarba, svarba ne tik mokymo procese, bet ir asmeniniame gyvenime, drįsčiau sakyti, kad ir visuomeniniame. Manau empatijos idėja svarbi daugybei žmonių koegzistavimo sričių. Galų gale gebėjimas suvokti kito emocines būsenas būtinas interpretuojant muzikos kūrinius.
Dainininkas B1	Viskas gyvenime yra užkrečiama, o labiausiai sektinas, geras pavyzdys. Tikiuosi, kad ir man pavyks reikiamu momentu būti empatiškai tiek studentų, tiek kolegų ar net artimųjų žmonių ratui.
Dainininkas B2	Empatijos jausmas pirmiausia ateina iš šeimos ir auklėjimo. Šis pavyzdys lydį žmogų visą gyvenimą ir nuo aplinkybių jis stiprėja arba mažėja. Negaliu teigti, jog pedagogas, bet gyvenimas kartais nuslopina empatijos jausmą. Šie laikai yra individualistų amžius ir pas dažną empatija yra labai menka. Be abejo, empatiškas žmogus turėtų būti vertinamas ir tai yra pavyzdys, kaip turėtų žmonės elgtis. Pagalba nieko nekainuoja, o jausmas padėjus - itin malonus. Mano manymu aš esu empatiškas žmogus pagal aplinkybes. Tiems, kas nuvilia arba neįvertina - empatijos jausmas susilpnėja. Kūrybai ne tiek empatija, kiek emocinis atvirumas yra būtinas,

	antraip atliekami kūriniai bus mechaniški, techniški, tačiau nesuvirpinantys besiklausančiojo vidaus.
Dainininkas C1	Manau, jog esu pakankamai empatiška, bet turiu ties šia savybe kur tobulėti. Mano pedagogė taip pat prie šios savybės prisidėjo, nes su jos pagalba ir pavyzdžiu aš pati jaučiu, jog tapau žymiai jautresnė kitiems žmonėms. Manau, kad empatija yra užkrečiama ir ją įvaldžius ir išugdžius galima ją pritaikyti ne tik ties kitų žmonių supratimu, bet taip pat ir ties kitais dalykais.
Dainininkas C2	Manau esu pakankamai empatiška, nes gebu neblogai suprasti kodėl žmonės elgiasi vienaip ar kitaip, be didelių pastangų. Nepaminėjau, jog empatija yra būtinas dalykas ir kuriant vaidmenis, (ypač neigiamus personažus!), nes be šios savybės neįmanoma sukurti įtikinamo ir spalvingo personažo. O grįžtant prie mano empatijos, tai žinoma, manau kad empatija būtina ne tik kūrybai bet ir, apskritai, daugeliui kitų gyvenimo sričių. Šios savybės mokausi iš daug autoritetų, įskaitant ir mano specialybės dėstytoją. Abskritai manau kad visi gimėme su emociniu intelektu, vienių galbūt aukštesnis, kitų žemesnis, tačiau jį lavinti visi galime ir netgi privalome kasdienėse paprasčiausiose situacijose.
Dainininkas C3	Taip, manau esu empatiška kitų atžvilgiu. Niekada nenuskriausiu gyvuno, vaiko ar žmogaus, neatimsiu iš jo kažko brangaus jam, nenuskurdinsiu jo (žmogaus) mąstymo, nesityčiosiu, nevadinsiu baisiais vardais ir pan. Nesakau, jog esu šventoji, bet tikrai stengiuosi būti geru žmogumi kasdien. Taip, iš gero pedagogo galima daug gero perimti. Empatija gali užkrėsti kitus kažkiek, bet yra žmonių kurie jos niekada neturėjo ir neturės dėl psichologinių kliūčių.
Dainininkas C4	Manau, kad darausi empatiškesnė, nes geriau pažįstu save – dėl to man lengviau įsijausti į kitų žmonių būseną. Be abejo, dalies įgūdžių galėjau išmokti iš dainavimo pedagogų. Manau, kad empatija yra viska apimanti ir ja galima „užsikrėsti“ nuo savo pedagogų. Taip pat, kad empatija yra universali ir apimanti visus žmogaus santykius – nuo profesinių iki asmeninių.
Dainininkas C5	Manau, esu empatiškas žmogus, nes ganėtinai jaučiu žmonių esančių aplink mane emocines būsenas, kartais pajaučiu, kad kažkam galbūt reikia paskatinimo ar pagyrimo, džiaugiuosi kai kolegai kažkas pasiseka. Manau galėjau kažkiek to išmokti iš pedagogo, ir manau, kad empatiškumas tikrai yra užkrečiamas. Pastebėjau, kad kai kažkas stengiasi įsiklausyti į kitų poreikius, tai ir tie kiti ima stengtis įsiklausyti. Kūryboje tai labai svarbu, kad ir pvz. statant spektaklį, su kolegomis scenoje svarbu jausti vienam kitą, tai palengvina procesą. Ir žinoma, visa tai egzistuoja ne tik kūrybiniame procese, bet ir visame gyvenime, ypač santykiuose su žmonėmis. Pastebėjau, kad jei dirbdami su kolegomis stengiamės vieni kitus suprasti, tai ir santykis už darbo ribų yra geresnis, nuoširdesnis, atviresnis.

Diagnostinis blokas Nr. 3

Klausimas Nr. 10

Diagnostinis blokas	„Dainininko „aš“ ir empatija“.
----------------------------	---------------------------------------

Empatiško santykio įtaka	<i>Ar manote, jog patirtas (nepatirtas) empatiškas santykis su vokalo pedagogu turėjo (turi) įtakos Jūsų, kaip dainininko (-ės), profesiniam keliui? Jei taip, kodėl taip manote?</i>
Dainininkas A1	Pripažįstu, turėjo. Atverti kaip žmogų su fantazija, emocijomis, atvirą žinioms, pažinimui, naujovėms, atvirą ir nebijantį suklysti, pripažinti savo klaidas, vėl rizikuoti, bet atradus tiesą ir esmę ją branginti ir neišsižadėti. Patirtas santykis ir Mokytojo įdiegtos (ne tik žinios!) vertybės tampa brangūs tau pačiam. Jos įpareigoja jų neniekinti, neišduoti, bet branginti. Visai logiška ir empatiška jomis dalintis, perduodant jas kitiems.
Dainininkas A2	Sutiktas neempatiškas pedagogas savo perdėtu kritiškumu išugdė nepasitikėjimą savimi, nemeilę savo balsui, savo talentui ir tai ilgam laikui „atmušė“ norą siekti geresnės karjeros, atsisakyti įdomių pasiūlymų, vaidmenų, nes buvo įkaltą į pasąmonę, kad viską darai blogai, kad vis dar esi profesiskai nepasiruošęs.
Dainininkas A3	Kadangi mano patirtys buvo įvairios,- įvarus ir jų poveikis. Aš kaip dainininkė jaučiuosi nuolat „besisupanti“ svarstyklėse: tai tikiu savimi, tai ne. Tačiau vis dar ieškau savo balso optimalaus skambėjimo, nes neatsispiriu magiškam muzikos skambėjimui, girdimam vidine klausa. O balso paieška lydima mano mokytojų išsakytų tiesų, kaip gi kitaip? Vis dar iš praeities ataidi mokytojų prisaikdinimai, kuriais man buvo sakoma, jog neturiu teisės nenaudoti Dievo dovanos – balso, čia stiprokas užkalbėjimas, ar ne?
Dainininkas B1	Kai išleidi kūdikį į pasaulį tu iškart pajunti abipusį ryšį, tai yra tolygu dėstytojui ir studentui, deja, ne visi tai sugeba vertinti ir suprasti, o man tai padėjo, padeda ir tikiuosi viską gyvenimą padės!
Dainininkas B2	Jausti pedagogo palaikymą ir skatinimą yra be galo svarbu. Tad abiejų pusių santykio nebuvimas sumažina pasitikėjimą, o tai sumažina atlikėjo potencialą. Manau, jog tinkamas pedagogo pasirinkimas, jausmas, jog gali pasitikėti juo pirmiausia, kaip žmogumi, yra labai svarbu ir vokaliniam rezultatui. Kuo bus daugiau empatiškų pedagogų, tuo augs geresni dainininkai ,kurie patys neš empatiją į sceną savo kolegoms ir pavers muziką švente, o ne kova.
Dainininkas C1	Mano nuomone, mano buvusi pedagogė labai prisidėjo prie to, jog dabar galėčiau dainuoti. Nežinau, kaip būtų buvę, jeigu ji nebūtų buvus tokia supratinga mano atžvilgiu. Galbūt būčiau taip pat dainavusi, bet jausčiausi ne tokia suprasta, galbūt labiau bijočiau visko, turėčiau mažiau pasitikėjimo savimi ir mažiau motyvacijos dirbti.
Dainininkas C2	Manau, jog didžiausią įtaką dainininko profesiniam keliui turi susikrautas žinių bagažas. Turint empatišką ryšį su dėstytoju susikrauti žinių bagažą yra lengviau, todėl galiu teigti, jog taip, empatiškas ryšys su dėstytoju turi įtakos dainininko profesiniam keliui. Dar labai svarbus empatiško ryšio su dėstytoju kūrimo elementas - dėkingumas. Visada stengiuosi būti dėkinga savo dėstytojui už žinias, kurias ji man suteikia. Manau, kai dėstytojas jaučia studento pagarbą ir dėkingumą, jo paties motyvacija dirbti nuo to tik didėja.
Dainininkas C3	Manau, jog aš išlaviravau tarp pedagogų džiunglių ir noras dainuoti tik stiprėja, bet būna ne tokių gerų atvejų, kai pedagogai pažemina studentą, iš jo išsityčioja ir taip jį labai stipriai demotyvuoja, esu mačiusi kaip žmogus pasirenka kitą kryptį. Taip sakant daugiau šansų išlikti turi tie kurie užsiaugina „storą odą“. Ši specialybė nėra iš lengvųjų, dažnas susiduria su sudėtingo charakterio specialistais, pedagogais, ar „Divomis“ ir pan.

Dainininkas C4	Be abejo. Aktyviausio tobulėjimo laikotarpis siejamas su empatiškais pedagogais. Tuo tarpu neempatiškas pedagogų elgesys tikrai prisidėjo prie įvairių baimių, traumų formavimosi.
Dainininkas C5	Manau, kad turėjo, turi ir turės. Jau esu patyrusi kaip empatiško santykio su pedagogu trūkumas gali ilgam sustabdyti mokymosi procesą, todėl manau, kad dabar patiriamas empatiškas santykis su pedagogu turės reikšmės ir vėliau, nes bent jau dabar jo svarba labai jaučiasi – didesnė motyvacija automatiškai veda prie greitesnio tikslų pasiekimo ir tobulėjimo. Manau, kad ir baigus mokytis, šio santykio rezultatas išliks ir padės eiti profesiniu keliu tolyn.